

Universitat de Lleida
Càtedra Obra Social
"La Caixa" d'Estudis
sobre Desigualtats Socials

Carrer de Jaume II, 73
E 25001 LLEIDA (Catalunya)
Fax + 34 973 70 33 00
catedradesigualtatsocials@udl.cat
<http://www.catedradesigualtatsocials.udl.cat>

QUADERN N°1/Juny 2020

ZOOM INTERDISCIPLINARI

La COVID-19 i les
desigualtats socials.
Reflexions interdisciplinàries

Índex

Presentació.....	1
Coronavirus: els efectes sobre l'economia del Regne d'Espanya.....	2
<i>Pere Enciso Rodríguez</i>	
COVID-19 i els ODS.....	10
<i>Núria Camps Mirabet i Pere Enciso Rodríguez</i>	
L'Ocupació abans de la COVID-19	15
<i>Rafael Allepuz Capdevila</i>	
La COVID-19 i el seu Impacte en l'ocupació.....	20
<i>Rafael Allepuz Capdevila</i>	
L'Efectivitat de les mesures de recolzament a l'arrendament d'habitatge habitual sota la COVID-19.....	27
<i>Neus Cortada Cortijo</i>	
Sobre els serveis socials i les residències de gent gran	30
<i>Xavier Pelegrí Viaña</i>	
Més enllà de la pandèmia sanitària. La pandèmia social	36
<i>Anna Mata Romeu</i>	
Els drets dels infants i adolescents sota l'estat d'alarma derivat del COVID-19	42
<i>M. Àngels Balsells Bailon, Neus Cortada Cortijo i Laura Fernández Rodrigo</i>	
Desigualtats en salut i l'impacte de la COVID-19: el cas de les residències de gent gran	48
<i>José Tomás Mateos, Montserrat Gea Sánchez i Roland Pastells Peiró</i>	
Immigració i COVID-19	52
<i>Jordi Domingo i Coll i Cecilio Lapresta Rey</i>	

Presentació

En aquest quadern us presentem una sèrie de reflexions realitzades pel professorat membre de la Càtedra Obra Social “la Caixa” d’Estudis sobre les Desigualtats Socials de la Universitat de Lleida.

Aquest equip de professorat ens hem caracteritzat per la interdisciplinarietat. Sempre hem cregut que aquesta tenia que ser la vessant analítica i reflexiva del grup. Tots els temes que hem treballat han estat tractats des d’aquesta perspectiva.

En l’actualitat, l’arribada de la pandèmia del coronavirus i els seus múltiples efectes han estat motiu de debat des de totes les esferes socials pel seu impacte. Sens dubte, la rapidesa amb la que s’ha propagat el virus i els seus devastadors efectes sobre tota la població - amb major o menor intensitat, de forma més o menys directa o indirecta- i tots els sectors d’activitat professional i econòmica, li donen una excepcionalitat davant la qual no hem pogut romandre en silenci. És per aquest motiu, i perquè ens hem sentit des del principi interpel·lats pel que anàvem presenciant, que hem decidit escriure allò que necessitàvem expressar, tot i les limitacions de l’espai i del nostre temps.

Esperem i desitgem que aquestes reflexions siguin útils i il·lustratives per a les persones que les llegeixin. Aquesta, i no altra, és la nostra voluntat. Creiem que des de la nostra atalaia universitària podem fer una aportació d’interès i enriquir el debat social, amb l’objectiu de millorar les possibles anàlisis que es puguin fer i de donar pistes i orientacions a aquelles persones.

Coronavirus: els efectes sobre l'economia del Regne d'Espanya.

Pere Enciso i Rodríguez

Departament d'Economia Aplicada. Universitat de Lleida

En les diferents visions (i versions) que han tingut els cineastes sobre les crisis de les civilitzacions, el protagonista acostumava a ser gairebé sempre un(s) home(s) que sabia(en) utilitzar molt bé les armes i era(en) pur muscle. Ara bé, quan va arribar l'actual crisi, la pandèmia de la COVID-19, ens adonem que no té res a veure amb el que totes i tots plegats podíem tenir en el nostre imaginari col·lectiu.

La persona que ha d'interpretar el rol d'heroi no és un "Mad Max" que va carregat d'armes i fa "mega" explosions per destruir a l'enemic. En la realitat que estem vivint, el rol d'heroi l'ocupa una persona mal pagada, amb contractes temporals o/i de temps parcial¹, que treballa en hospitals, CAPs o llars per a gent gran, obligada a exposar-se al virus, en moltíssimes ocasions, sense desinfectant o protecció adient. Els "combatents de primera línia", en aquest apocalipsi no són soldats, sinó personal sanitari, personal de neteja, personal de l'àmbit social, caixeres i caixers, repartidors i repartidores de mercaderies... És a dir, tot un conjunt de persones que estan tenint cura dels seus conciutadans. Les "armes de defensa" són màscares quirúrgiques, bates protectores i ventiladors per ajudar a respirar a les persones que es troben en una fase greu de la malaltia.

El que s'interposa entre nosaltres i el col·lapse no és la força bruta, sinó l'equip de protecció, els medicaments i els llits d'hospital. És aquesta capacitat de benestar la que ha estat subfinançada i, fins i tot, privatitzada en les últimes dècades per fer negoci amb la salut. Estem parlant del pilar bàsic de la civilització: tenir cura de les persones grans, tenir cura de la salut, cobertura universal de la seguretat social i davant de la pèrdua dels ingressos garantir una prestació d'atur o ingressos mínims perquè la població tingui al seu abast la possibilitat de cobrir les seves necessitats vitals.

Alguns, líders polítics i mitjans de comunicació, intenten establir l'existència d'una dicotomia en el debat sobre la COVID-19. No és una elecció entre l' "economia" per un costat, i la "salut" per l'altre. L' "economia" no és simplement una qüestió de diners o guanys, sinó també, de les condicions materials de les persones. Resulta necessari insistir en que la primera missió de l'economista, en aquests moments i sempre, ha de ser la d'actuar per a que tots els éssers humans puguin satisfer les seves necessitats més fonamentals. En la línia que comenta Gimeno (2012) "Un economista no pot estar tranquil mentre col·lectius importants d'éssers humans

¹ Aquests dies està apareixen en les xarxes socials que la Comunitat de Madrid no pensa renovar el contracte temporal a més de deu mil persones del sector sanitari que han estat actuant contra la pandèmia.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

passin necessitat, no poden sentir-se satisfets mentre hagi fam en el món, mentre hagi persones que no poden cobrir les seves necessitats bàsiques, fins i tot en les societats desenvolupades”.

Estem patint una pandèmia provocada per la COVID-19. L'impacte sobre les relacions socials, en general, i en les relacions econòmiques, en particular, ha estat com un cop de mall, o com diria la Naomi Klein, ha estat un shock. El que ens pensàvem que no podia passar mai a la vida, que s'aturés l'activitat econòmica de les grans, mitjanes i petites empreses, ha passat.

La nova realitat que estem vivint resulta per una banda una crisi d'activitat productiva, s'ha aturat la producció de béns i la prestació de serveis. I, per l'altra banda, una caiguda de l'oferta. Al caure l'oferta, es produeix una reducció en la demanda de treball. Al caure la demanda de treball, el mercat laboral veu reduït el nombre de persones inscrites a la Seguretat Social. És a dir, un increment de les persones aturades, sense ingressos o amb aquests minvats.

A l'augmentar les persones aturades, hi ha una reducció del volum dels salaris que s'estan abonant cada mes. Al reduir la massa salarial, es redueix la capacitat de compra de les persones, de les unitats familiars. És a dir, una reducció de la demanda, del consum per part de les unitats familiars. Ja sigui per la reducció dels ingressos o perquè les expectatives de futur s'estan movent en un escenari de gran incertesa. Amb el problema afegit, respecte a l'inici de la crisi de 2008, que el nivell d'endeutament de l'estat és molt alt i el de les famílies i les empreses, no està passant pel seu millor moment. A més a més, la crisi és global, per tant, és molt difícil poder recórrer al comerç exterior quan es produeix una davallada de la demanda interna, tal i com ha passat en altres situacions de crisi, ja que la pandèmia és internacional i, en conseqüència, la crisi econòmica també.

El Banc d'Espanya ha realitzat, segons els escenaris (durada del confinament), unes previsions sobre creixement del Producte Interior Brut (PIB) per aquest any 2020 (Banco de España, 2020). L'escenari més optimista preveu que haurà una caiguda del -6,6% del PIB i el més pessimista d'un -12,4% del PIB. Això implicarà un creixement de la taxa d'atur mitjana per a l'any 2020, entre el 18,3% i el 21,7%, segons l'escenari (al 2020 va ser del 13,7%). A la vegada es preveu un augment del dèficit públic, que pot arribar a representar entre un 7,2% i un 11,0% del PIB (al 2019 va ser un 2,2% del PIB). Aquest fet provocarà un creixement del deute públic acumulat, podent arribar a representar, a finals del 2020, entre un 109,9 i un 122,3% del PIB (al 2019 va ser del 96,0% del PIB).

Les respostes que s'han anat donant en els diferents països, sobretot els grans seguidors del corrent de pensament neoliberal, es veuen limitades per l'exhauriment del sistema productiu. Tal i com ho indica Theó Bourgeron (2020, abril) respecte al sector empresarial privat, comenta que “després d'haver posat en pràctica durant les últimes quatre dècades el sistema de 'estoc zero' i de producció 'just a temps' amb l'objectiu d'augmentar -esgarrapant- el rendiment del capital emprat i maximitzar el valor de les accions, les empreses europees es troben ara desproveïdes de recursos enfront de la ruptura de les cadenes de subministrament”. I respecte als béns que subministra el sector públic “Els Estats sotmesos a l'imperatiu de la competència fiscal, també van augmentar la pressió sobre la despesa en els Serveis públics (reduint-lo), 'l'optimització' dels llits disponibles en els hospitals, així com en els estocs estratègics”.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Propostes per evitar la catàstrofe.

El món es troba immers en una crisi d'oferta i una altra de demanda, provocades per un aturament de l'activitat econòmica per frenar l'expansió de la COVID-19 i, al tractar-se d'una crisi global, no hi ha un mercat exterior on poder vendre la producció.

Una de les primeres mesures, que ha implementat el govern del Regne d'Espanya, ha estat la de facilitar, a les empreses, que puguin realitzar un Expedient de Regulació Temporal d'Ocupació (ERTO), és a dir, que puguin les empreses i les treballadores i els treballadors afectats acollir-se a una fórmula legal, en la què les persones assalariades puguin percebre uns ingressos de l'administració pública i les empreses no hagin de pagar nòmines sense que hi hagi activitat econòmica. Aquests ERTO estan augmentant dia a dia, tant en nombre de treballadores i treballadors afectats com d'empreses.

Unes altres actuacions, incentivades des de la Unió Europea, consisteixen en permetre que els diferents estats membres puguin augmentar el seu endeutament, però això implica que augmenta la càrrega del deute. Els governs que optin per aquesta mesura estaran hipotecant el seu futur, amb el pagament dels interessos i el retornament del deute.

Una proposta de solució, que sembla bastant evident, una vegada finalitzat el confinament, es troba en aconseguir generar un creixement de la demanda per reactivar la producció i, com a conseqüència, l'ocupació, que és la base dels ingressos per a la majoria de la població.

Per poder augmentar la demanda és necessari que les diferents unitats familiars tinguin capacitat de compra, diners per poder anar als establiments comercials i comprar la mercaderia i/o els serveis. Per això, és necessari que l'Administració faci un transvasament de diners cap a les famílies (amb persones assalariades i amb autònomes), ja que, per a un nombre molt important de famílies aquesta aturada d'activitat les ha portat a una situació de risc de pobresa. Un indicador rellevant d'aquesta afirmació, és que en els diferents bancs d'aliments estan augmentant el nombre de famílies que estan demanant ajut per alimentar-se ("El Banc dels Aliments de Lleida reparteix 170.000 kg a més de 23.500 persones," 2020, 18 d'abril).

Per poder generar ocupació, que no sigui precària -tal i com ha estat succeint fins ara-, és necessària una ferma voluntat política des dels diferents governs (central i autonòmics) per perseguir el nou esclavisme de l'actual model capitalista (Daniel, 2020, 13 de maig).

Es podrà generar ocupació si s'ha donat cobertura a tot un conjunt de petites i mitjanes empreses, se les ajuda a sortir de l'esvoranc on les ha portat aquests dos mesos (i el que encara queda) d'aturament de l'activitat. El ventall d'empreses és molt ampli, però darrera de cadascuna hi ha persones, que tenien un negoci que anava funcionant, més o menys bé, i que els permetia viure. Dos mesos d'aturada o més els ha portat a menjar-se els estalvis i trobar-se en una situació de fallida. Necessiten transvasament d'ajut monetari, ràpid i sense costos addicionals. No han arribat a aquesta situació per una mala gestió de l'empresa. Han arribat per un element exogen, per una pandèmia, que els ha esclatat als nassos. Un veritable drama, que genera frustració i impotència, que pot provocar una paràlisi de la que molts, sols, no en podran sortir. Necessiten anar a teràpia i aquesta teràpia passa per que l'Administració els hi faciliti els mitjans per poder sortir d'aquest clot.

Una mesura que, ja està introduïda en tres països de la Unió Europea (Dinamarca, Polònia i França), és que els governs excloguin les empreses que estiguin registrades en paradisos fiscals,

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

que paguin dividendes i/o que comprin les seves pròpies accions, de rebre ajuts públics. En el cas del Regne d'Espanya sobre aquesta qüestió, l'actual govern encara no s'ha pronunciat, però cal recordar que la gran majoria de les empreses de l'IBEX-35 tenen sucursals en paradisos fiscals.

Un altre repte important és el canvi en el hàbits de consum. La reconversió dels diferents comerços i serveis que viuen de l'aglomeració de persones: començant pel model de turisme hegemònic a Espanya, que es basa en l'arribada de milions i milions de persones. Segmentant una mica més hi ha moltes activitats que viuen de la concurrència de persones com són: teatres, concerts, cinemes, bars, restaurants, celebracions de noces o de comunions, estadis de futbol o d'altres esports. És a dir, totes aquelles activitats que es realitzen per a milers i milers de persones a la vegada. S'haurà de reestructurar la forma de consumir, si més no, fins que no es tingui a disposició de la població un test per detectar la malaltia, una vacuna per immunitzar-la i la medicació prou potent que l'aturi en els seus inicis. Si es permetessin les celebracions d'aquests actes, sense garanties, s'incorreria en una gran negligència respecte les persones i la societat, i la pandèmia podria tornar a ressorgir en qualsevol moment.

Tal i com s'ha pogut comprovar en les darreres setmanes, és necessari que la societat pressioni les diferents administracions públiques perquè les activitats relacionades amb garantir el benestar, la cura i la vida de les persones han de ser prioritàries i estratègiques, han de ser assumpte d'Estat i, per tant, han de ser cent per cent públiques. No pot ser que el sector privat faci negoci amb aquestes activitats de cures. L'Estat ha d'atendre les necessitats bàsiques i fonamentals de les persones.

En aquests temps de crisi, tal i com escriu Théo Bourgeron (2020, abril), els diferents governs es troben davant del dilema de si els recursos limitats dels que disposen els destinen a adaptar les estructures productives a la nova realitat o a aturar el patiment de les persones com a conseqüència de la pandèmia.

Una pregunta lògica a plantejar és d'on han de sortir els recursos per atendre aquesta emergència social i econòmica. Una proposta, que estan presentant diferents economistes en l'àmbit europeu, és la d'establir una taxa europea que hauria d'abonar l'1% de la població amb més ingressos i en una dècada desapareixeria el deute generat per la pandèmia de la COVID-19. Gabriel Zucman, Emmanuel Saez i Camille Landais (2020, 3 d'abril) han proposat crear una taxa temporal, a nivell comunitari, per evitar l'impacte de la pandèmia al tresor públic. La seva proposta consisteix en que els patrimonis majors de 2 milions d'euros abonin un 1% de la seva riquesa; els que tenen més de 8 milions d'euros un 2% i els de més de mil milions d'euros un 3%. Segons la revista Forbes, a la Unió Europea hi ha més de tres centenars de mil milionaris, a Espanya n'hi ha poc més d'una vintena (Sánchez, 2019, 21 d'octubre). Aquesta mesura serviria per recaptar un 1,05% del PIB comunitari. És necessari que la mesura sigui a nivell europeu, per evitar la migració dels contribuents a altres estats membres de la Unió Europea. La proposta d'aquests economistes té la virtut de ressaltar que les decisions que prenen les autoritats europees, "són dolentes doncs ni són les úniques possibles, ni les menys costoses, ni les més equitatives. Demuestra que hi ha fórmules alternatives més justes, més barates i que no hipotequen les generacions futures. S'adopten unes o altres segons a qui es vulgui beneficiar i quins interessos es volen defensar" (Torres López, 2020, 19 d'abril).

Una altra proposta, a tenir en compte, és la realitzada per la Plataforma per a una fiscalitat justa (Fiscalitatjusta.cat, 2020, maig). Aposten per fer-ho de forma co-responsable, amb l'esforç tributari necessari i amb un caràcter clar de progressivitat. Per això, demanen un esforç més

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

gran a qui més té. Així, presenten 15 paquets de mesures. En el document, diferencien entre les mesures de xoc –per salvaguardar les persones, les famílies i el teixit econòmic– i les mesures a mitjà i llarg termini que han de reorientar l'economia a nivell estructural. Entre les mesures de xoc més urgents creuen que és el moment d'una renda garantida a nivell de tot l'Estat. Són mesures urgents per mobilitzar la major quantitat possible d'ingressos, gravant beneficis extraordinaris. la riquesa de qui més té, productes financers de caràcter especulatiu i les activitats que generin un impacte negatiu en el medi ambient. També, la implementació d'ajudes fiscals a petita i mitjana empresa i autònoms. Consideren que és necessari començar a “treballar per una reforma fiscal de futur a través de l'eliminació de beneficis fiscals, l'equiparació de la tributació de rendes del treball i del capital o la fi dels privilegis vinculats a societats inversores i a la presència en paradisos fiscals”. Destaquen:

- “La creació d'una Taxa Covid per als patrimonis de més d'1 milió d'euros.
- Un complement extraordinari i progressiu de la tarifa sobre els trams superiors de l'IRPF a nivell estatal.
- Tributació mínima efectiva de l'Impost de Societats del 15% sobre el resultat comptable, i del 18% per a grans empreses, i els sectors de la banca i els hidrocarburs.
- Augmentar 3 punts l'IVA per a béns sumptuaris i aplicar un tipus “0” per a determinats productes sanitaris i d'higiene personal”.

Aquestes mesures podrien arribar a reportar a l'erari públic un mínim de 34.301 milions d'euros anuals en el mig-llarg termini”.

En Carlos Taibo (2020, 26 d'abril) considera que és necessari realitzar canvis importants en l'aparell productiu. L'actual indústria agroalimentària, que és font evident de riscos ingents per la salut, ha de ser relocalitzada. S'ha d'apropar la producció i el consum i descentralitzar tots els processos implicats. “Urgeix també, alliberar-nos del sistema financer i les seves misèries, i buscar a l'efecte fonts pròpies de finançament, lluny del lucre i del benefici privat. Entre les nostres obligacions es comptaran, viatjar i consumir menys, repartir el treball, desenvolupar formes d'oci creatiu, reduir les dimensions de moltes infraestructures, enfortir la vida local i apostar per la sobrietat i la senzillesa voluntàries”. A més, “és vital recuperar la vida social i col·locar en primer pla les cures i els béns relacionals -els que sorgeixen de les relacions entre els éssers humans-. Hem de rebutjar, a més, la dimensió jeràrquica, autoritària, repressiva i militar de mesures que, com les comunament aplicades en els últims temps, bé poden anunciar un estat d'excepció permanent”. Tal i com va comentar, en el seu moment, Marie Curie “No es pot pretendre construir un món millor sense que abans millorin les persones” (Muñoz Páez, 2020).

Davant d'aquesta situació de diners escassos, milions de persones amb necessitats i milers de negocis afectats, és totalment imprescindible que s'estableixi una jerarquia de prioritats. Per a Francisco Álvarez (promotor a Espanya de l'Economia del Bé Comú) (Álvarez, 2020, 5 de maig), aquesta jerarquia de prioritats, hauria de ser la següent: salut, alimentació, renda bàsica, educació, transport i distribució, i medi ambient.

El sector de la sanitat pública, que tantes retallades ha patit en els últims vint anys, és bàsic per la supervivència de les persones. L'actual crisi ha mostrat que tenim una sanitat reactiva, però, tal i com fa temps ho reclamen els professionals del sector sanitari, és necessari que sigui proactiva i preventiva. En aquest sector s'han de crear milers de llocs de treball, i no simplement

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

pel personal sanitari, sinó també per a la investigació pública (no s'ha de deixar en mans de les farmacèutiques privades) i per a la ciència sanitària.

El sector de l'alimentació i, en particular l'agrícola, és també bàsic i estratègic per la supervivència de les persones, però, malauradament, ha estat un dels grans oblidats. Cal dignificar la feina al camp amb remuneracions justes i es podran crear milers de llocs de treball. A la vegada, intentar aturar, d'aquesta forma, la despoblació de les zones rurals i de muntanya.

El transport i la distribució està molt lligat al sector agrícola. Durant aquest període de pandèmia s'ha pogut constatar la importància d'aquest sector, i ho seguirà sent en la postpandèmia. Cal ajudar-lo perquè creï milers de llocs de treball.

La renda bàsica, que fa poc temps es considerava una mera bogeria, ara s'està començant a considerar com una forma de reactivar la demanda per part dels diferents governs i reduir el nombre de famílies en situació d'exclusió social. No seran uns diners a fons perdut, ja que permetrà tirar endavant a moltes famílies, que han perdut tota font d'ingressos, i poder així consumir i utilitzar amb dignitat els serveis bàsics.

Un altre sector rellevant és l'Educatiu. S'ha pogut constatar l'impacte que ha tingut el Coronavirus en el sistema educatiu. S'ha de ser molt conscient dels canvis que cal aplicar en aquest sector per assegurar una formació a la nostra joventut durant els pròxims anys. A més, caldrà formar els i les joves i els i les no tan joves, perquè es puguin reconvertir, atès que, com s'està comprovant, en certs sectors (turisme i restauració, per exemple) es va a suprimir molts llocs de treball. Milers de llocs de treball seran necessaris en Educació.

En darrer lloc, i no per això menys important com a àmbit prioritari, hi ha el medi ambient, estretament lligat a l'enorme problema del canvi climàtic. Les grans mobilitzacions de l'any passat per aturar el canvi climàtic venia a mostra la consciència social que hi havia. En aquest sector, la creació de llocs de treball pot ser infinita si veritablement ens ho prenem seriosament. Reciclatge, energies netes, i un ampli etcètera, han de formar part d'un pla tipus Marshall, com va declarar fa temps l'exministre francès Nicolas Hulot.

La solució no és fàcil, però hi ha d'haver voluntat política per a que les polítiques econòmiques i socials aplicades en les diferents administracions públiques situïn les persones en el centre de les mateixes i, no ser les grans oblidades. Cal esperar que aquesta crisi no sigui "una oportunitat" per ajudar a millorar els balanços de les entitats financeres i grans corporacions, seguint la tradició dels països amb governs neoliberals. L'oportunitat ha de ser per als milers i milers de persones assalariades i de petites i mitjanes empreses, incloent les persones que treballen de forma autònoma, que puguin reeixir i aconseguir uns ingressos que els permeti viure amb dignitat.

És necessari que la població no es quedi satisfeta amb els aplaudiments que es fan cada dia a les vuit del vespre, des dels balcons, al personal sanitari i de serveis que estan tenint cura de les persones. S'ha d'exigir, als diferents representants polítics, que s'han d'augmentar el diner destinat a la política sanitària i de serveis a les persones. Són l'única garantia que, com a societat, el benestar de les persones ocupi el primer lloc en les polítiques governamentals. La COVID-19 ha demostrat que, a l'hora de la veritat, el personal sanitari és infinitament més valuós que els brokers o els especuladors financers. És segur, que una gran majoria de la població s'està adonant que "allò valuós ni es compra ni es ven en els mercats, sinó que el que veritablement

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

té valor és el bon viure, envoltar-nos d'amor i sentir que els nostres cors estan en pau. O fins i tot, simplement viure" (Torres López, 2020, 29 de març).

Ref

- Álvarez, P. (2020, 5 de maig). Tiempo de empezar a hablar de soluciones. Recuperat de <https://www.labolsaylavida.org/2020/05/05/tiempo-de-empezar-a-hablar-de-soluciones/>
- Banco de España. (2020). *Escenarios macroeconómicos de referencia para la economía española tras el COVID-19*. Recuperat de: <https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/COVID-19/be2002-art1.pdf>
- Bourgeron, T. (2020, abril). La tentación de lo "inevitable". *Le Monde Diplomatique*. Recuperat de <https://www.revistasculturales.com/revistas/105/le-monde-diplomatique/num/294/>
- Daniel, R. (2020, 13 de maig). Yolanda Díaz indigna al sector agrario al mandar a la Inspección a perseguir la "esclavitud" en el campo. *ElEconomista.es*. Recuperat de <https://www.eleconomista.es/empresas-finanzas/agro/noticias/10540962/05/20/Yolanda-Diaz-indigna-al-sector-agrario-al-mandar-a-la-Inspeccion-a-perseguir-la-esclavitud-en-el-campo.html>
- El Banc dels Aliments de Lleida reparteix 170.000 kg a més de 23.500 persones. (2020, 18 d'abril). *Segre*. Recuperat de https://www.segre.com/noticies/guia/2020/04/18/el_banc_dels_aliments_lleida_reparteix_170_000_a_mes_23_500_persones_104181_1111.html
- Fiscalitatjusta.cat. (2020, maig). RescatFiscal. Mesures de xoc i propostes de reforma estructural del sistema impositiu en temps de la COVID-19. Recuperat de <http://www.fiscalitatjusta.cat/documentacio/rescatfiscal-mesures-de-xoc-i-propostes-de-reforma-estructural-del-sistema-impositiu-en-temps-de-la-COVID-19-maig-2020/>
- Gimeno, J. A. (2012). El pape de los/las economistas en la sociedad. *Economistas*(12), 1-4.
- Landai, C., Saez, E., & Zucman, G. (2020, 3 d'abril). A progressive European wealth tax to fund the European COVID response. *VoxEU CEPR Policy Portal*. Recuperat de <https://voxeu.org/article/progressive-european-wealth-tax-fund-european-covid-response>
- Muñoz Páez, A. (2020). *Marie Curie*. Madrid: Debate.
- Sánchez, R. M. (2019, 21 d'octubre). El número de millonarios se quintuplica en España en 10 años. *El Periódico de Catalunya*. Recuperat de <https://www.elperiodico.com/es/economia/20191021/el-patrimonio-de-los-millonarios-crece-el-26-en-un-ano-7693918>

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Taibo, C. (2020, 26 d'abril). Coronavirus y decrecimiento. Recuperat de <https://www.carlostaiibo.com/articulos/texto/?id=674>

Torres López, J. (2020, 19 d'abril). Otra propuesta para financiar la deuda de la COVID-19 sin hipotecar el futuro. *Público*. Recuperat de <https://blogs.publico.es/juantorres/2020/04/29/otra-propuesta-para-financiar-la-deuda-de-la-COVID-19-sin-hipotecar-el-futuro/>

Torres López, J. (2020, 29 de març). Coronavirus y economía. Recopilación de artículos sobre los efectos económicos de la pandemia del coronavirus. Recuperat de <https://www.juantorreslopez.com/wp-content/uploads/virus-libro-TORRES-01.pdf>

COVID-19 i els ODS

Núria Camps Mirabet i Pere Enciso i Rodríguez

Departament de Dret Públic i Departament d'Economia Aplicada. Universitat de Lleida

Aquest any 2020 va començar amb una voluntat política i institucional, semblava que ferma, d'impulsar l'Agenda 2030 i els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), motivat, sobretot, per les grans mobilitzacions arreu del planeta, que es van dur a terme al llarg de l'any 2019, on es reclamava tenir cura del medi ambient.

A partir del mes de febrer es comença a viure una nova realitat l'aparició d'una epidèmia que va sorgir a Wuhan (Xina) al desembre de 2019 i que es va anar estenen pels diferents països, esdevenint una pandèmia, com a conseqüència de la gran capacitat de desplaçament de les persones a través dels avions i els diferents mitjans de transport, la globalització.

Alguns líders polítics i socials, veient l'actual conjuntura, es poden veure molt predisposats a proposar, en aquests moments d'emergència sanitària i de crisi econòmica que ha traspasat el llindar de la porta en moltes societats, que és convenient oblidar-nos dels ODS.

Els que poden fer aquestes afirmacions són persones interessades en aturar la necessitat de canvi de model productiu que és urgent aplicar per resoldre els problemes tan greus amb els que s'enfronten les diferents societats del planeta.

Es comença a donar un consens general de resignació de que la pandèmia provocarà una crisi econòmica més gran que la de 1929 i la de 2008. Aquesta crisi està provocant i provocarà el tancament de moltes petites i mitjanes empreses molt vinculades amb activitats econòmiques de proximitat, locals. Riquesa que es queda en el territori. La reducció d'activitat econòmica comportarà una reducció en el nivell d'ocupació, reduint-se el nivell d'ingressos de milers i milers de famílies. El fantasma de la pobresa i la fam comença a recórrer els diferents països del planeta, en uns casos agreujant la situació i en altres com a nova problemàtica social.

Per intentar aturar això, és necessari que els diferents governs actuïn i treballin amb més energia per assolir els ODS. Algunes persones es preguntaran per què? La resposta és relativament senzilla; si és vol lluitar contra la pandèmia i les seves conseqüències econòmiques i socials és necessari mantenir en l'horitzó de les polítiques econòmiques els ODS.

La primera reacció que s'ha tingut ha estat la d'intentar aturar l'avançament de la pandèmia i intentar curar a les persones que anaven emmalaltint i procurar evitar el màxim de persones mortes. Per això es van mobilitzar tots els recursos disponibles (amb més o menys intensitat) i se'n van cercar de nous per poder actuar. Aquest posicionament està molt lligat amb l'objectiu número 3, *Bona salut: Garantir vides saludables i promoure el benestar per a totes les edats*. Avui el conjunt de la societat està d'acord en aquest punt, és molt difícil de rebatre'l. Com es proposa des de l'ecofeminisme es tracta de posar la vida al centre, "significa comprendre el valor

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

de la reciprocidad” y el apoyo mutuo” (Herrero, 2013), és un camí indefugible per assolir una forma d'existència col·lectiva sustentada en l'equitat interpersonal i intergeneracional¹.

En l'àmbit econòmic, una de les primeres actuacions que s'estan aplicant és intentar reduir l'impacte negatiu que ha tingut l'aturada de l'activitat econòmica. L'objectiu 8 dels ODS diu: *Ocupació digna i creixement econòmic: Promoure un creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, una ocupació plena i productiva, i un treball digne per a totes les persones*. És difícil oposar-se a aquesta premissa per poder tirar endavant. No obstant, la inclusió del paràmetre “creixement econòmic” en aquest ODS 8 ha comportat que sigui un dels Objectius de l'Agenda 2030 que ha suscitat més controvèrsia. Una part de la comunitat científica concita la idea de canvi de paradigma. Propugna abandonar l'actual sistema econòmic “extractivista” basat en una explotació il·limitada dels béns comuns (Naciones Unidas, 2020) i en la consecució d'objectius individuals i proposa, mesures alternatives amb un real efecte transformador per evitar el col·lapse, com el decreixement (Di Donato, 2009) ² i polítiques més humanes basades en la cooperació i la solidaritat i no en l'acumulació i la cobdícia. Aquest canvi de paradigma passa, en definitiva, per revertir l'actual model de creació de riquesa emparat en una desregulació financera internacional a la mida de les grans corporacions, en acords comercials asimètrics, en l'elusió i la manca de transparència fiscal, així com en l'existència de paradisos fiscals.

Vinculada amb la problemàtica anterior hi ha la necessitat d'evitar que la pandèmia agreugi les estructures de desigualtat i es produeixi una escalada en el nombre de persones pobres i en l'augment de la fam en la població (gran activisme dels moviments socials en anar subministrant aliments a aquells segments de la població que han vist reduir de forma progressiva els seus ingressos) i procurar evitar que incrementi la desigualtat entre els diferents membres de la societat així com entre els països. En aquesta línia van els objectius 1, *Erradicació de la pobresa: Acabar amb la pobresa en totes les seves formes a tot arreu*; 2, *Lluita contra la fam: Acabar amb la fam i la inanició, aconseguir la seguretat alimentària, millorar la nutrició i promoure una agricultura sostenible* i 10, *Reducció de la desigualtat: Reduir la desigualtat entre i dins dels països*.

Els dos mesos de confinament, que han provocat una reducció en la mobilitat i l'activitat productiva han comportat una millora, molt significativa, de la qualitat de l'aire, sobretot, en les zones industrials i de gran moviment de vehicles i, els diferents mitjans de comunicació, han anat mostrant imatges de com s'anava recuperant flora i fauna en els diferents espais de la Terra. A més, se'ns ha recordat els milers de persones que moren cada any com a conseqüència dels alts nivells de contaminació atmosfèrica. En aquest sentit, aquesta aturada econòmica ha afavorit la consecució dels objectius 13, *Lluita contra el canvi climàtic i els seus efectes*; 14, *Flora i faunes aquàtiques: Conservar i utilitzar de forma sostenible els oceans, mars i recursos marins per a un desenvolupament sostenible* 15 *Flora i fauna terrestres: Protegir, restaurar i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscos de manera sostenible, combatre*

¹ Aquí és quan cobren especial interès les afirmacions de Piotr Kropotkin “la ajuda mútua és al regla general” y “el hecho dominante de la naturaleza”, existeix un “instinto de simpatía mútua”, en Kropotkin P. Ética: Origen y evolución de la moral: Piotr Kropotkin; 2018. 292 p. En aquest sentit resulta molt interessant l'anàlisi de Evelyne Pieller oposant aquesta visió al darwinisme social, en el seu article: Pieller E. Hacia un futuro común. Reinventar la humanidad.... Le Monde diplomatique en español. 2020, abril. Recuperat de: <https://mondiplo.com/reinventar-la-humanidad>

² Alguns autors van més enllà com Riechman J. Otro fin del mundo es posible, decían los compañeros. Sobre transiciones ecosociales, colapsos y la imposibilidad de lo necesario: mra edicioens; 2020.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

la desertificació, i detenir i revertir la degradació de la terra i detenir la pèrdua de la biodiversitat. Encara que, aparentment, sembla que no haurien de tenir relació, l'alarmant pèrdua de la biodiversitat ha estat assenyalada com una de les causes vinculades a l'aparició d'epidèmies i també a la pandèmia COVID-19 (Shah, 2020, març). En la mesura que les activitats humanes continuïn degradant els ecosistemes del planeta i reduint els espais que ocupa la fauna salvatge, és probable, com apunten els epidemiòlegs, que veiem altres patògens transmesos d'animals salvatges a humans. En canvi l'atenció mediàtica que es presta a aquesta fulgurant pèrdua de biodiversitat no és gaire rellevant, malgrat estar en vigor, des de 1993, el Conveni sobre la Diversitat Biològica que han ratificat la gran majoria dels Estats. Els obliga a la conservació de la diversitat biològica, en tant que interès comú de tota la humanitat, a la utilització sostenible dels seus recursos biològics i a la participació justa i equitativa en els beneficis que es derivin de la utilització dels recursos genètics.

Aquestes setmanes de confinament, els diferents nois i noies han deixat d'assistir a classe presencial, però els centres educatius han ficat tasques als seus respectius alumnes i s'ha pogut constatar la divergència de mitjans a l'abast de l'alumnat, sent un element de discriminació entre els i les diferents estudiants disposar d'uns mitjans tècnics que estan relacionats amb la capacitat de poder adquisitiu de les diferents famílies. L'acció política per reduir aquestes desigualtat en la capacitat d'aprenentatge està molt relacionada amb l'objectiu número 4, *Educació de qualitat: Garantir una educació inclusiva per a totes i tots i promoure oportunitats d'aprenentatge duradores que siguin de qualitat i equitatives.*

Una de les lliçons que s'han après aquests dies, com a conseqüència de la incertesa amb que cada família està fent front al present i al futur, ha estat que s'ha de vigilar molt quines despeses es fan i que és molt important saber que consumim i que els productes siguin de proximitat per permetre que els nostres conciutadans/es puguin aconseguir ingressos que els ajudin a continuar amb la seva activitat econòmica. Molt en la línia que marca l'objectiu 12, *Consum responsable: Garantir un consum i patrons de producció sostenibles.* Prevenir noves pandèmies, revertir la situació d'emergència climàtica i de pèrdua de biodiversitat depèn, no solament de l'acció governamental, sinó també dels nostres hàbits de consum, tots i totes podem contribuir-hi, cal trobar una altra manera d'habitar al món que trenqui amb la lògica antropocèntrica destructiva d'ecosistemes que relega la natura a un mer d'objecte extracció.

Un dels consells que s'està donant a la ciutadania, des de les diferents autoritats sanitàries i difosa pels mitjans de comunicació, per ajudar a aturar la pandèmia és la necessitat de que la població es renti sovint les mans. Per això és imprescindible que la població tingui al seu abast aigua potable i sanejament i energia per poder rentar la roba possiblement contaminada amb aigua molt calenta. L'acció de garantir aquests béns bàsics, està molt interrelacionada amb els objectius 6, *Aigua potable i sanejament: Garantir la disponibilitat i una gestió sostenible de l'aigua i de les condicions de sanejament* i ODS 7, *Energies renovables: Garantir l'accés de totes les persones a fonts d'energia assequibles, fiables, sostenibles i renovables.*

La lluita contra la pandèmia ha mostrat que un país necessita prioritàriament més mitjans relacionats amb l'àmbit sanitari i de les cures per això és convenient realitzar noves inversions en infraestructures en aquests àmbits, en la línia de l'objectiu 9, *Innovació en infraestructures: Construir infraestructures resistents, promoure una industrialització inclusiva i sostenible i fomentar la innovació.* També s'ha pogut constatar que un país sol no pot trobar la solució, necessita aliances amb altres països, amb les diferents institucions per poder aturar i vèncer a la COVID-19, actuació molt relacionada amb l'objectiu 17, *Establir aliances per als objectius*

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

mundials: Enfortir els mitjans per implementar i revitalitzar les associacions mundials per a un desenvolupament sostenible. Si bé els Estats són els principals titulars d'obligacions, dins el seu territori, en matèria de salut pública i de benestar social, aquesta crisi s'ha d'abordar també a escala mundial doncs està travessada per molts factors transnacionals (Morillas, 2020). S'ha evidenciat un replegament cap a lo nacional per fer front a les conseqüències d'una deslocalització desenfrenada, que inclou la producció de materials essencials per garantir la salut pública. Ha sigut lamentable l'espectacle que han ofert els Estats, fins i tot membres del mateix "club" com la Unió Europea, competint en el mercat internacional a l'hora de comprar material sanitari i equips de protecció individual. La manca d'una resposta coordinada mitjançant directives comunes per part de la UE, la feblesa de l'OMS per marcar les pautes a seguir, la garantia d'una immunització efectiva i accessible per a tothom són factors que evidencien la necessitat de reforçar aliances que serveixin per generar un canvi radical.

A la fi, allò que qualsevol societat cerca o hauria de cercar és poder posar a l'abast de la seva ciutadania unes ciutats sostenibles i assentaments humans que siguin inclusius, segurs, resilents i sostenibles (objectiu 11, ciutats i comunitats sostenibles), que puguin viure amb pau i justícia (objectiu 16), és a dir, que promoguin societats pacífiques i inclusives per aconseguir un desenvolupament sostenible, proporcionar a totes les persones accés a la justícia i desenvolupar institucions eficaces, responsables i inclusives a tots els nivells.

Un dels impactes més negatius que podria tenir aquesta crisi sanitària i social és que els Estats s'oblidessin les seves obligacions en l'assoliment de l'ODS 5. La igualtat de gènere té un caràcter transversal i la seva consecució condiona el compliment d'altres ODS. Aquesta pandèmia ha evidenciat que afecta d'una manera rellevant a les dones exacerbant l'escletxa de gènere (Solanas Cardín, 2020). El confinament mostra com són elles les més dedicades a les cures dins la llar (Minello, 2020), la majoria del personal sanitari que treballa en primera línia són dones i són, en la seva gran majoria, dones les que es veuen obligades a conviure amb el seu agressor. En canvi, hem pogut constatar que, en els escassos de països on els més alts dirigents eren dones, juntament amb el fet que són Estats dels més ben posicionats econòmicament, la pandèmia s'ha encarat de forma més eficient i efectiva. La discriminació i subordinació de la dona representa una "injustícia global aclaparadora" (Naciones Unidas, 2020, 7 de març). Mentre no s'incorpori l'enfocament de gènere en el disseny de les estratègies per encarar les pandèmies, la paritat en la presa de decisions i en l'execució de les polítiques públiques, la humanitat no se'n sortirà.

Per tant, treballar per aturar la pandèmia i evitar que la crisi econòmica s'aboni sobre la població amb menys recursos està en la línia de treballar per aconseguir els ODS. Aquest ha de ser el camí que ha de seguir la política econòmica de qualsevol govern aplicant les mesures necessàries per implementar polítiques transformadores que facin realitat aquests objectius i les metes associades. Tot escoltant la veu de la gent que s'articula de forma col·lectiva, des de diferents lògiques comunitàries, però amb un repte comú, canviar el món. Ara bé, els Estats per si sols, es prou evident, tampoc poden donar resposta als desafiaments globals. Si el lema de l'Agenda 2030 "no deixar ningú enrere" no és tan sol un asseriu eslògan, han de mostrar una ferma voluntat política per fer-ho possible entre tots i, de moment, no sembla que s'hagi pres aquest camí. Al contrari, una vegada més s'evidencia el drama que té plantejat la humanitat en l'actual moment històric: estem en una etapa de transició, alguns l'anomenen crisi civilitzadora, entre un sistema que fa aigües en els aspectes més essencials degut a les grans desigualtats que el defineixen i el recanvi que encara no tenim. Ens manca una arquitectura institucional; i una governança global democràtica, transparent, sòlida, multinivell i multiactorial (poligovernança).

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Articulada jurídicament, d'acord amb el principi de subsidiarietat, i políticament: entorn al principi d'unitat en la diversitat, al respecte a la vida i a les cures que la fan possible, l'ajuda mútua, a la cooperació arrelada en la nostra biologia i orientada a la consecució del bé comú. Probablement per arribar fins aquí encara ens falta madurar, per tal de pensar, i activar-nos en clau d'espècie humana. I depèn de còm actuem serà aquesta transició.

Ref

- Di Donato, M. (2009). Decrecimiento o barbarie. Entrevista a Serge Latouche. *Papeles*(107), 159-169. Recuperat de https://www.fuhem.es/papeles_articulo/decrecimiento-o-barbarie-entrevista-a-serge-latouche/
- Herrero, Y. (2013). Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible. *Revista de Economía Crítica*(16), 278-307.
- Minello, A. (2020). The pandemic and the female academic. *Nature*. doi:10.1038/d41586-020-01135-9
- Morillas, P. (2020). Coronavirus: Entre lo global y lo nacional. *CIDOB opinión*, 1-3.
- Naciones Unidas. (2020). La pérdida de la biodiversidad es una pérdida para la humanidad. Recuperat de <https://www.un.org/es/observances/biological-diversity-day>
- Naciones Unidas. (2020, 7 de març). Día Internacional de la Mujer: La igualdad beneficia a todos. Recuperat de <https://news.un.org/es/story/2020/03/1470741>
- Shah, S. (2020, març). Contra las pandemias, la ecología. *Le Monde diplomatique en español*. Recuperat de <https://mondiplo.com/contra-las-pandemias-la-ecologia>
- Solanas Cardín, M. (2020). *La crisis del COVID-19 y sus impactos en la igualdad de genero*. Recuperat de <http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/2a36336f-585a-4540-acd8-7610444b88f2/ARI33-2020-Solanas-crisis-del-COVID-19-y-sus-impactos-en-igualdad-de-genero.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=2a36336f-585a-4540-acd8-7610444b88f2>

L'Ocupació abans de la COVID-19

Rafael Allepuz Capdevila

Departament d'Economia Aplicada. Universitat de Lleida

El treball és la principal activitat de la nostra vida, a la que dediquem més hores i de la qual depenem econòmicament. Les nostres condicions de vida depenen de les circumstàncies en les que treballem i com ho fem. La nostra vida és una continua adaptació a les condicions de treball.

D'on venim?: Treballadors flexibles i temporals

En les darreres dècades aquesta adaptació ha estat vinculada a un procés de transformació del treball lligat als canvis en l'entorn socioeconòmic i cultural. Una transformació de gran envergadura en la que possiblement encara no s'hagi arribat a la seva màxima expressió.

La segona meitat del segle passat, època de grans canvis, va suposar que el món del treball, concretament les diferents formes d'ocupació i les seves condicions d'execució, es convertís en un dels principals problemes estructurals del model de creixement econòmic dels països europeus, que s'havia caracteritzat per un desenvolupament d'èxit en els seus Estats del benestar.

La idea general d'un treball estable i de qualitat per tota la vida va anar desapareixent en favor d'una progressiva flexibilitat laboral que anava configurant un mercat segmentat amb diferents segments cada cop més inconnexos.

Les transformacions en el terreny productiu van facilitar que les empreses organitzessin el seu treball de forma més flexible. La flexibilitat productiva anava acompanyada per unes demandes empresarials en favor d'una flexibilitat laboral que facilités l'adaptació de les empreses als canvis a la vegada que facilitava l'adopció d'unes polítiques de contractació laboral més en sintonia amb els seus interessos de rendibilitat econòmica.

La contractació estable es va anar substituint per contractació temporal. La tipologia de contractes temporals s'anava diversificant en detriment del contracte indefinit.

En el cas espanyol, la contractació temporal passa de ser una excepció a una generalització¹ i l'atur passa de ser un problema marginal a un dels esculls més importants tant en períodes de crisi com d'expansió econòmica. Ja als anys 80 i 90 la taxa d'atur va arribar al 22% en els trimestres de major penúria econòmica.

¹ La Llei 8/1980, de 10 de març, de l'Estatut dels treballadors 1980 establia el contracte indefinit com a norma i el temporal com a excepció. La reforma laboral Llei 32/1984 va impulsar el contracte temporal de foment a l'ocupació ampliant-lo a qualsevol treballador desocupat i suprimint els topalls de contractació fixats en funció de la plantilla, pervertint la causalitat de la contractació.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Com a conseqüència d'aquest procés ja abans de finalitzar el segle XX sociòlegs com C. Prieto y F. Miguélez (1995, 1999) ² parlaven de la crisi del treball com d'una crisi social, més enllà de les repercussions estrictament econòmiques.

Alguns analistes en matèria econòmica, com A. Recio (1988) i E. Cano (1996), centren la seva recerca en destacar els trets distintius de la precarietat en el treball. La flexibilitat laboral portada a la seva màxima expressió, com ha succeït a Espanya, i el conseqüent deteriorament de les condicions de treball aboquen a bona part de les persones treballadores a portar un estil de vida limitat, precari, amb dificultats de projecció vital com a conseqüència de situacions com els baixos salaris, les jornades de treball atípiques i la temporalitat en els seus contractes, entre altres³.

Al segle XXI: Treballadors precaris i treballadors pobres

A principis del segle XXI sorgeix el concepte de *mileurista*. Amb aquest terme es descriu a un important grup de població jove amb formació universitària, preparada, que parla idiomes i que amb dificultats aconseguix una ocupació d'acord amb les seves aspiracions. A més, és remunerada sobre els mil euros mensuals circumstància amb la qual ha de sentir-se satisfeta, malgrat les limitacions en la seva qualitat de vida, perquè hi ha persones al seu voltant que estan pitjor.

A l'any 2013 Guy Standing (2013) identifica el *precariat* com una classe social que es caracteritza per la inconsistència i la feblesa dels mecanismes que garanteixen la seva subsistència. La persona precària és víctima de les polítiques d'austeritat i del progressiu debilitament de l'Estat del benestar, a un pas de l'exclusió social i de l'abisme de la pobresa.

Paral·lelament, abans de la crisi de l'any 2008, s'havia consolidat la figura del *treballador pobre*. La pobresa en el treball en l'actualitat passa a afectar a més d'un 10% de la població treballadora a Catalunya.

L'any 2012 s'aprova la Reforma Laboral (RDL 3/2012, de 10 de febrero) motivada, segons la seva exposició de motius, per reduir els efectes de la crisi sobre l'ocupació. Les principals conseqüències de l'aplicació d'aquesta reforma legislativa se centren en l'abaratiment de l'acomiadament, el manteniment dels elevats nivells de treball temporal, l'augment de la rotació laboral, el debilitament en l'estabilitat dels contractes indefinits, l'increment de la contractació a temps parcial com a nova figura de precarietat laboral i l'aprofundiment de la devaluació salarial, efectes complementats amb una disminució dels pressupostos públics en matèria de polítiques actives d'ocupació. Paral·lelament, la creació d'ocupació existent a partir de l'any

² C. Prieto i F. Miguélez coordinen els llibres *Relaciones laborales en España* (1995) i *Relaciones de empleo en España* (1999) publicats per l'editorial siglo XXI en el que diferents autors analitzen l'evolució de les relacions de treball a Espanya durant la segona meitat del segle XX

³ E. Cano vincula la precarietat laboral amb les condicions de vida de les persones que la pateixen en el sentit d'identificar una situació de precarietat laboral amb la precarietat de vida. Amb aquest objectiu distingeix quatre dimensions de la precarietat com són: la inseguretat sobre l'ocupació en el treball, la insuficiència dels ingressos salarials, la degradació de la situació laboral i la manca de protecció social. Les quatre reflecteixen situacions generalitzades.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

2014 va ser més conseqüència de la millora econòmica que dels estímuls de l'esmentada reforma. L'ocupació és més inestable, menys segura i pitjor pagada (UGT, 2019).

En aquesta mateixa línia, A. Rivas (Rivas) destaca la visibilitat i el desvetllament del procés de precarització laboral i vital pel qual transiten treballadors i treballadores (Rivas, 2016). Es tracta d'una nova normalitat. Si l'ocupació fins al moment garantia la cobertura de les necessitats bàsiques de les persones i disposava d'un sistema de protecció social, la nova norma de l'ocupació és tot el contrari, no sols no garanteix els mínims per portar una vida digna sinó que s'ha convertit en un factor de vulnerabilitat i d'exclusió social. Ser treballador i ser pobre ja no és una fal·làcia.

Breu radiografia del mercat de treball

1. **Desocupació:** A Catalunya al 2019, segons l'INE, l'atur afecta al 11,3% de la població activa (unes 426.000 persones), entre aquesta, l'atur de llarga durada (1 any o més en cerca d'ocupació) afecta al 38,6%. La taxa de cobertura per desocupació es troba en el 61%. Paral·lelament, el nivell d'inactivitat representa un 38,4% de la població en edat de treballar (2.415.125 persones) de la qual un 57,6% són dones. El nivell d'ocupació és del 54,7%, un dels més baixos de la UE. Per tot plegat, al parlar de l'exclusió en el treball són diversos els col·lectius de població a tenir en compte i diverses les circumstàncies que els afecten. Entre el conjunt de població, les taxes d'atur i d'inactivitat són: Dones (11,5% i 43%), població jove fins a 25 anys (26,2% i 54,8%) i la major de 45 anys (9,3% i 51,3%), estrangers (18,5% i 28,4%) i els extracomunitaris (21,6% i 37,2%), població amb baixa preparació (15,7% i 52,6%) i discapacitats (23,1% i 65%)
2. **Temporalitat:** A Catalunya, segons els registres del SOC, de la totalitat de contractes signats l'any 2018, el 86,1% van ser contractes temporals. L'índex de rotació va ser del 2,5 (el que equival a dir que de mitjana cada persona contractada va signar entre 2 i 3 contractes). Per aquest mateix any, segons l'INE, la taxa de temporalitat se situava en el 21,9% de la població assalariada.
3. **Parcialitat:** A Catalunya, segons els registres del SOC, de la totalitat de contractes signats l'any 2018 un 36,7% van ser a temps parcial. En el cas de les dones va ser un 45,7% mentre que entre els homes va ser un 28,5%, majoritàriament temporals. Per aquest mateix any, segons l'INE, la taxa d'ocupats a temps parcial és del 14,1% de la població ocupada, d'un 22% en el cas de les dones. A nivell general el 54% declaren fer-ho de forma involuntària pel fet de no trobar una ocupació a temps complet.
4. **Baixos salaris:** A Catalunya a més d'uns nivells salarials baixos existeix una elevada dispersió salarial. Segons dades de l'INE el salari brut mitjà anual l'any 2017 va ser de 25.180,45 euros. La població més jove guanya un 40,5% del que guanya la de 55 anys o més i les dones un 77% del que guanyen els homes. La població estrangera un 72,4% del que guanya l'espanyola i els treballadors d'ocupacions de baixa qualificació un 55,2% de les d'alta qualificació. Aquest mateix any a Espanya un 13,6% de les persones treballadores tenen guanys anuals de com a màxim el Salari Mínim Interprofessional, sent un 18,8% en el cas de les dones.
5. **Falsos autònoms:** A Espanya, segons un informe d'ADECCO, el 41,7% de les persones ocupades per compte propi (autònomes) ho són per necessitat i 7 de cada 10 professionals declaren que preferirien tenir un treball assalariat a jornada completa a

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

mantenir la seva situació. Són molts els oficis que amb motiu de l'externalització de moltes activitats s'han convertit en ocupacions per compte pròpia, la majoria dels quals (un 65,8% segons dades de l'INE a nivell estatal) els ocupen treballadors i treballadores independents sense persones assalariades al seu càrrec. La majoria treballen per a una sola empresa, amb el que perden la seva capacitat de decisió sobre la seva pròpia activitat.

6. Pobresa en el treball: Un dels indicadors que ha crescut més des de l'inici de la crisi del 2008 ha estat el percentatge de llars amb baixa intensitat en el treball que l'any 2018 es troba en el 5,8% de les llars catalanes. Això explica el fet que a Catalunya la taxa de risc de pobresa en el treball se situï en el 14,4% de la població treballadora, mentre que a la Unió Europea se situa en el 9,6%. Aquesta és una de les raons que justifica que, segons l'ECV, les dificultats per arribar a final de mes ha augmentat entre les famílies catalanes.
7. Exclusió en el treball: Ja s'ha comentat en l'apartat sobre desocupació el percentatge de persones que no treballen i que per aquest motiu estan excloses del treball, que són les persones aturades i les inactives. Entre els dos grups un 45,8% de la població en edat de treballar catalana està exclosa del treball. Per aquest motiu en un 31,8% de les llars catalanes no hi ha cap persona ocupada i, per tant, no tenen cap font d'ingressos procedents del treball.

Quin model d'ocupació tenim?

Totes aquestes situacions de treball i de no treball estan esteses per tot el territori català. Això posa de manifest que ha existit un insuficient impuls del creixement econòmic per la generació d'ocupació i que la que s'ha generat ha estat també insuficient per garantir la plena integració social per a un grup important de població.

A Catalunya -i al conjunt de l'estat espanyol- s'ha consolidat la segmentació laboral de manera que es distingeixen clarament les ocupacions que garanteixen estabilitat de les que no ho fan. Una de les manifestacions d'aquesta polarització laboral és la dificultat que tenen les persones que entren en el món laboral amb ocupacions del segment inferior (les que garanteixen estabilitat) a passar al segment superior (les que més ho garanteixen). Aquesta dificultat porta a la permanència en el segment laboral inferior a grup important de població. Per alguna població pot tractar-se d'una situació transitòria, com seria el cas de la població jove formada quan inicia la seva trajectòria laboral, però per a un altre no, com ho han posat de manifest les dades anteriors. Tanmateix, per algunes persones que es troben en el segment superior l'arribada d'una crisi pot traslladar-les de segment i trobar-se amb serioses dificultats de retorn al anterior.

S'està deixant enrere a persones abocades a la pobresa econòmica i a l'exclusió social, les quals quan tenen l'oportunitat d'ocupar-se ho fan en treballs precaris, temporals i no qualificats. Aquesta circumstància les manté en desavantatge. L'exclusió en l'ocupació i la inestabilitat de la mateixa es relacionen amb altres dimensions de l'exclusió social com l'educació, la salut o l'habitatge.

Aquests elements posen de manifest la necessitat de canviar el model d'ocupació que tenim i de centrar-nos en alternatives que combinin polítiques d'ocupació ben encaminades, fent especial incidència en la qualificació, amb prestacions que compensin la situació de famílies en situació de dificultat derivada de la pobresa en el treball. En definitiva, polítiques que han

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

d'atendre les noves realitats de fragilitat en el mercat de treball català que, a més, han de comptar amb una vocació d'adaptació a les noves situacions dels col·lectius de població més vulnerable, com aconsella FOESSA (Zugasti, 2019).

Ref

Cano, E. (1996). El trabajo precario: concepto y dimensiones. In F. La Roca & A. Sánchez (Eds.), *Economía crítica, trabajo y medio ambiente*. Valencia: Editorial Fundación de estudios e iniciativas sociolaborales de la Universitat de Valencia.

Miguélez Lobo, F., & Prieto, C. (1995). *Las relaciones laborales en España*. Madrid: Siglo XXI de España Editores.

Miguélez Lobo, F., & Prieto, C. (1999). *Relaciones de empleo en España*. Madrid: Siglo XXI de España Editores.

Real Decreto-ley 3/2012, de 10 de febrero, de medidas urgentes para la reforma del mercado laboral. Boletín Oficial del Estado, 11 de febrero de 2012, núm. 36 pp. 12483 a 12546.

Recio Andreu, A. (1988). Flexibilidad, eficiencia y desigualdad (notas sobre la flexibilidad laboral). *Sociología del Trabajo*(4), 81-106.

Rivas, A. M. (2016). Trabajo y pobreza. Cuando trabajar no es suficiente para vivir dignamente: Ediciones HOA.

Standing, G. (2013). *El Precariado. Una nueva clase social: Pasado y Presente*.

UGT. (2019). Los daños de la reforma laboral de 2012. Madrid.

Zugasti. (2019). ¿Hacia qué modelo de empleo nos estamos dirigiendo? Reflexiones sobre la pérdida de capacidad de integración del empleo en España. Madrid: Fundación FOESSA.

La COVID-19 i el seu Impacte en l'ocupació

Rafael Allepuz Capdevila

Departament d'Economia Aplicada. Universitat de Lleida

Un cop feta la radiografia de l'ocupació, just abans de l'arribada de la pandèmia, i conegut el procés mitjançant el qual s'ha arribat a la situació que es descriu en el capítol anterior passo a analitzar l'impacte de la gestió de la COVID-19 sobre l'ocupació.

En primer lloc, vull fer una breu reflexió sobre l'excepcionalitat del moment i la gestió de la crisi econòmica i del treball realitzada com a conseqüència de la pandèmia.

Les anteriors crisis econòmiques es veien venir. En general, les crisis sorgeixen com a conseqüència dels efectes d'uns estímuls econòmics negatius. Aquests estímuls apareixen amb motiu de decisions individuals i col·lectives en matèria econòmica. Com sabem, la crisi econòmica del 2008 sorgeix com a conseqüència de decisions en matèria financera, mitjançant les hipoteques *subprime*, i immobiliària, mitjançant la creació d'una bombolla especulativa. Aquestes decisions es van prendre amb el suport de legislacions permissives que varen potenciar aquestes pràctiques nocives. En aquesta crisi, com en les anteriors, afloren deficiències estructurals del model econòmic que agreugen els seus efectes.

L'actual crisi econòmica, derivada de la pandèmia de la COVID-19, no ha respost a estímuls econòmics sinó a decisions preses en l'àmbit polític. Aquestes s'han pres en resposta a una pandèmia imprevisible i de ràpida expansió que han provocat el confinament de la població en les seves cases i l'aturada (una mena d'hivernació) de la major part de l'activitat econòmica, amb el conseqüent tancament de negocis. Per aquest motiu, es fa necessària una perspectiva d'anàlisi i de presa de decisions diferent.

De nou, l'actual crisi econòmica s'està analitzant com una crisi d'oferta i/o de demanda amb els principis de l'ortodòxia econòmica. És així com les mesures adoptades responen a la lògica econòmica tradicional però adaptades a les exigències del moment, on l'excepcionalitat només es troba en la seva transcendència, abast i contundència.

L'ocupació durant la pandèmia

a. Afiliació a la Seguretat Social

Segons dades d'Afiliació a la Seguretat Social a Catalunya, abans de l'inici de la pandèmia amb dades del mes de febrer, havia 3.356.457 persones afiliades. Dos mesos després, en finalitzar el mes d'abril, la xifra era de 3.210.827 persones, amb una disminució total de 145.630 persones, de les que el 93,28% eren treballadores assalariades. Aquestes dades reflecteixen la finalització dels contractes temporals i els acomiadaments produïts des de l'inici del període de pandèmia. La davallada de l'afiliació al règim general ha afectat, amb major mesura, a les persones assalariades en situació més precària ja que el 87,11% del total eren contractes temporals vençuts i no renovats. La resta de persones, que han estat causa d'acomiadaments, tenien

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

contractes indefinits, la qual cosa posa de manifest que no s'ha pogut evitar la pèrdua d'ocupació en aquesta tipologia de contractes, tot i l'excepcionalitat del moment.

Tanmateix, en aquests dos mesos, a Catalunya hi ha més de 9.000 afiliats menys en el règim d'autònoms, representant un 2% de disminució, amb el que moltes persones ocupades per compte propi han hagut d'abandonar la seva activitat.

Els col·lectius de població ocupada en situació més precària han seguit patint les conseqüències de la destrucció d'ocupació.

b. Expedients de Regulació Temporal d'Ocupació

En aplicació dels ERTO a Catalunya, a finals del mes d'abril, s'havien presentat 95.555 expedients que afectaven a 701.585 persones.

A l'hora de fer una breu radiografia sobre les persones afectades pels ERTO destaca la següent informació:

1. Per seccions d'activitat:
 - Hostaleria 19,1%
 - Indústries manufactureres 18,8%
 - Comerç a l'engròs i al detall 18,4%
 - Construcció 6,4%
 - Educació 5,1 %
 - Activitats artístiques i d'entreteniment 5,1%

D'una classificació de 21 seccions d'activitat, s'observa com només tres d'elles acaparen al 56,3% de tots els treballadors i treballadores afectats per ERTO. A molta distància apareixen les tres activitats següents més rellevants. Entre les sis primeres està el 72,9% del total. La regulació temporal d'ocupació s'ha concentrat en molt poques activitats.

2. Prop de la meitat dels expedients, concretament un 45,3% del total, afecta només a dues seccions d'activitat i en la mateixa proporció cadascuna, que són: Comerç a l'engròs i al detall i Hostaleria.

És convenient remarcar el fet de que es produeix una concentració dels expedients de regulació en dues seccions d'activitat, amb més intensitat i major diferència respecte les altres seccions que en l'anàlisi per persones afectades.

3. Entre les sis seccions d'activitat destacades en el punt 1 es concentren més de la meitat de l'ocupació total a Catalunya, amb el que l'afectació se centra en les activitats on hi ha un major nombre de persones ocupades.

D'aquesta manera, les activitats acollides a ERTO i que, en principi, són les que més risc tenen de continuïtat afecten a una gran quantitat de persones treballadores, amb el que les seves expectatives de futur personals i laborals són molt incertes. La vulnerabilitat social en aquests moments és molt elevada.

c. El teletreball

No tots els sectors d'activitat s'han vist afectats de la mateixa manera per la crisi. Les opcions de teletreball s'han estès i han reforçat moltes activitats, amb el que s'ha pogut mantenir l'activitat

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

laboral i, fins i tot, en alguns casos incrementar per l'augment en la seva demanda de productes i la possibilitat de reconversió de la producció (per la fabricació d'EPIS, per exemple).

Amb motiu de la pandèmia s'ha paralytitzat l'activitat de professionals i treballadors ocupats en activitats que no es consideren essencials o perquè no poden treballar des de la seva residència habitual a causa del confinament (RDL 8/2020, 17 de marzo). Aquesta darrera circumstància ha estat important a l'hora de determinar la possibilitat de continuar o aturar l'activitat i serà cabdal per incidir en el retorn progressiu un cop es determini la des-escalada. Segurament que la rapidesa amb la que es va declarar el confinament va dificultar que moltes activitats susceptibles de realitzar-se des del domicili habitual poguessin portar-se a terme immediatament a distància⁴. No hi ha dubte que en molts casos aquesta dificultat ha estat corregida per l'aportació de l'equipament personal que els treballadors i treballadores tenen als seus domicilis particulars.

Abans de la COVID-19, l'any 2019, a Espanya un 3,5% de les persones ocupades havien declarat treballar ocasionalment en el seu domicili i un 4,9% més de la meitat dels dies treballats⁵.

Entre aquestes persones destaquen les autònomes, les assalariades en petites empreses (la majoria de fins a 50 treballadors que representen el 80% del total) i, en general, les que treballen en ocupacions qualificades ja que, en més de la meitat dels casos, es tractava de Tècnics i professionals científics i intel·lectuals, seguits dels Tècnics de suport i de Directores i Gerents. Els tres grups representaven entre el 70 i el 80%, segons si ho feien ocasionalment o de forma més habitual.

El teletreball segueix sent una forma de treballar poc utilitzada en algunes branques d'activitat econòmica que podrien haver-se vist afavorides pels nous avenços tecnològics, com les manufactures, el transport i l'emmagatzematge, les activitats administratives, el comerç i altres serveis.

Aquest escenari dibuixa un panorama molt desigual a l'hora d'afrontar les mesures de confinament de la població i d'aturada de l'activitat empresarial. Està clar que moltes empreses i treballadors i treballadores han fet un gran esforç d'adaptació al teletreball quan aquest ha estat possible, però sens dubte s'han quedat al marge moltíssimes activitats i personal laboral.

Les mesures governamentals en matèria d'ocupació

El govern espanyol, mitjançant el Real Decret-Llei 8/2020 de 17 de març, ha establert una sèrie de mesures urgents i extraordinàries per a fer front a l'impacte econòmic i social de la COVID-19. Entre aquestes, destaquen les mesures en matèria de protecció per desocupació que estaran vigents mentre duri aquesta situació. S'aproven mesures en el marc d'una suspensió temporal dels contractes i de reduccions temporals de jornada (ERTO). S'estableix la protecció del conjunt de persones treballadores que es vegin afectades per un ERTO, incloses aquelles que no reunien

⁴ Normalment el teletreball requereix d'una certa inversió en equipament informàtic i tecnològic i d'un determinat nivell tecnològic per part de les persones treballadores.

⁵ Les dades que se comenten estan extretes del Boletín Económico del Banco de España 2/2020 titulat *El teletrabajo en España*

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

els requisits ordinaris d'accés a la prestació. L'accés a la prestació, en aquestes circumstàncies, no consumeix el dret de gaudi d'altres prestacions futures.

El RDL manifesta que té un triple objectiu: *primer*, reforçar la protecció dels treballadors i treballadores, les famílies i els col·lectius vulnerables; *segon*, donar suport a la continuïtat en l'activitat productiva i el manteniment de l'ocupació; i *tercer*, reforçar la lluita contra la malaltia. Tanmateix, amb els ERTO es busca alleujar els costos en què incorren les empreses i incentivar el manteniment del capital humà ja format. D'aquesta manera, es facilita a l'empresa la recuperació dels treballadors i de les treballadores que tenen la formació per realitzar l'activitat en qüestió i que coneixen l'empresa i el manteniment dels llocs de treball. Per aquest motiu, l'aturada ha de ser un procés d'hivernació de l'activitat.

La quantia de la prestació es determina aplicant el 70% a la base reguladora, amb una quantitat màxima de 1.411,83 euros quan es tenen dos o més fills a càrrec. La durada d'aquesta prestació la determina el RDL fins a l'últim dia en que finalitzi l'estat d'alarma. El temps de la seva percepció s'entén cotitzat.

Els ERTO només s'han pogut demanar quan s'han complert els requisits que estableix el RDL sobre l'existència de causes econòmiques, tècniques, organitzatives i de producció de força major vinculades amb els efectes de la pandèmia de la COVID-19. L'autoritat laboral constatarà amb un informe l'existència d'aquestes causes. També s'exigeix el compromís de manteniment de l'ocupació durant els sis mesos posteriors a la finalització dels ERTO.

Amb aquestes mesures, i d'altres, com l'ajornament en el pagament d'impostos, la facilitació d'accés al cobrament de prestacions a la població ocupada (per compte propi i aliè), l'establiment de moratòries en el pagament d'hipoteques, lloguers i subministraments bàsics, la moratòria de pagament de cotitzacions socials, l'ajornament de pagament de deutes amb la Seguretat Social i la flexibilització de préstecs, el govern pretén amortir els efectes de la crisi sobre l'ocupació i l'activitat productiva.

Reflexions al voltant de les mesures

Un dels interrogants que ens planteja aquest escenari és que si quan finalitzi l'estat d'alarma la població ha estat la principal víctima dels seus efectes, com podrem dur a terme la recuperació? Si algunes empreses han tancat, si altres han aprofitat l'ocasió per dur a terme ajustaments sobre l'ocupació mitjançant acomiadaments, si l'ocupació s'ha reduït, si el poder adquisitiu de les famílies és menor, etc. les perspectives de millora no es materialitzaran i tornarem a estar on estàvem fa pocs anys o pitjor. De què ens haurà servit l'experiència d'altres crisis que s'han gestionat amb la mateixa lògica econòmica?

Si les mesures comentades no contempen la prohibició d'acomiadaments, tot i que la disposició addicional sexta estableix que les mesures extraordinàries en l'àmbit laboral estaran subjectes al compromís de l'empresa de mantenir l'ocupació durant el termini de 6 mesos des de la data

6 La prestació de cessament d'activitat per COVID-19 i altres beneficis de cotització per a treballadores i treballadors autònoms es pot sol·licitar, tot i que no s'hagi cotitzat prèviament, sempre que estigui al corrent de pagament de quotes o es regularitzin els pagaments pendents, que les activitats hagin quedat suspeses per l'estat d'alarma i que la seva facturació s'hagi vist reduïda.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

de represa de l'activitat, caldrà veure com es gestiona aquesta circumstància quan es reiniciï la mateixa. L'experiència passada i el fet de no haver derogat o substituït la darrera reforma laboral dibuixa un escenari poc fiable respecte a la continuïtat i protecció de molts llocs de treball.

Tot i les mesures adoptades, i en base a experiències anteriors, cal seguir adoptant altres mesures de protecció social destinades a aquells col·lectius de població afectats per la crisi per als que encara no s'han implementat, amb l'objectiu que no augmentin els nivells de pobresa i desigualtat.

Sobre el model productiu

La COVID-19 ha posat de manifest moltes mancances relacionades amb el model productiu del país ja que ha reflectit la seva debilitat davant adversitats com les actuals. Autònoms i petites i mitjanes empreses han estat els segments més perjudicats. El pes d'aquests dos és superior respecte altres països europeus, circumstància que incrementa les conseqüències negatives de la pandèmia.

Existeix un excessiu pes del sector serveis que ha resultat especialment perjudicat per les mesures adoptades arran de la pandèmia, fet que podem considerar com un factor addicional d'agreujament de la crisi. Un comportament semblant de vulnerabilitat segueix el sector industrial, molt concentrat en les manufactures amb l'ús intensiu de mà d'obra.

En conseqüència, una bona part de les activitats del sector industrial i del sector serveis (comerç, transports, comunicacions, restauració, hostaleria, cultura, esports, espectacles, i fins i tot moltes activitats dels serveis públics, entre altres) han quedat paralitzades.

En termes d'ocupació, el sector serveis representava l'any 2018 el 73,3% de l'ocupació a Catalunya, per sobre de la mitja europea (71,4%). El sector industrial ocupava el 25,0% de la població laboral total (24,2% a la UE) i el primari, 1,7% (3,7% a la UE). En general, els nivells de productivitat del treball són baixos perquè els llocs de treball que s'han anat creant, en els darrers anys, han fet disminuir la productivitat per ocupació a temps complet equivalent (Generalitat de Catalunya. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, 2016). Totes les seccions d'activitat destacades en les sol·licitud d'ERTO tenen una productivitat per sota de la mitjana (Generalitat De Catalunya. Consell de Treball, 2018). Aquesta circumstància reflecteix un altre símptoma de debilitat econòmica.

Sens dubte, la debilitat del model productiu també es posa de manifest en l'estructura empresarial del país. Si partim d'una classificació d'empreses per nombre de treballadors (segons la classificació del CNAE 2009), des de l'any 2008 fins el 2018 només ha augmentat el nombre d'empresaris sense treballadors (24.554 empreses, un 7,5%) i les empreses de més de 1.000 treballadors (16 empreses, un 10%)⁷. La resta, quantitativament, ha disminuït. La polarització empresarial és una característica d'aquesta estructura empresarial que sens dubte està relacionada amb els diferents segments laborals (explicats en el capítol anterior).

⁷ A Catalunya el nombre d'empreses de 1.000 treballadors representen un 0,03% del total.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Una altra debilitat és la feble integració del teletreball, i de l'adaptació a les tecnologies en general, d'una bona part del sector productiu del país⁸. El retard en la innovació tecnològica en el treball es posa de manifest quan entre l'any 2009 al 2019, segons dades de l'INE, l'augment de les persones que declaraven treballar des de casa ha estat només d'un 2,4% i que el percentatge de persones treballadores que practiquen teletreball a Espanya està bastant per sota de la mitjana europea (7,5% respecte al 13,5% europeu).

Valoració final

Acabava el capítol anterior destacant un mercat de treball segmentat. L'actual crisi de la COVID-19 ha posat de manifest un altre element de diferenciació com és el factor tecnològic. Les possibilitats de realitzar teletreball han estat molt importants per mantenir l'activitat, passar a la situació d'ERTO o ser acomiadat. Els treballadors i treballadores que millor s'han adaptat a les exigències tecnològiques del moment per mantenir la seva activitat laboral són els que ja utilitzaven el teletreball de forma més o menys ocasional. Entre aquests destaquen els que tenen un elevat nivell de formació, els que tenen major experiència professional i els més estables des del punt de vista laboral. Per tant, la població ocupada que ja partia d'una situació més desfavorable a l'arribada de la pandèmia és la que està patint amb major intensitat els efectes negatius sobre l'ocupació.

Les mesures, més o menys encertades, decretades pel govern d'Espanya tenen com a objectiu que les empreses no acomiadin als seus treballadors a causa de l'aturada de l'activitat productiva i que un cop arribi la recuperació disposin dels mateixos treballadors i treballadores, formats i qualificats, per reiniciar l'activitat i respondre amb rapidesa i eficàcia la nova demanda de producció. Voler prescindir d'aquests per evitar costos (de fet amb els ERTOS se'ls eviten igualment) per després cercar-ne de nous segons les necessitats del moment és tenir una visió empresarial poc competitiva i molt poc eficient. Caure en el pessimisme no és la millor estratègia per la recuperació econòmica. Els treballadors i treballadores afectats pels ERTOS mantindran un determinat nivell de poder adquisitiu que podrà ser la base de la demanda interna tant necessària per a la recuperació.

Mesures amb les que el govern, els treballadors i les treballadores i el teixit empresarial assumeixen un esforç col·lectiu són les necessàries pel manteniment dels llocs de treball, la viabilitat de les empreses i la projecció econòmica del nostre país. Si això no es fa l'alternativa seria l'acomiadament de les plantilles i els tancaments empresarials. Amb aquest escenari, com es podria re-emprendre l'activitat?

Cal insistir en mesures de protecció de l'ocupació i del teixit empresarial més feble però, sobretot, afegir mesures de caire més social per protegir als col·lectius de població que ja partien d'una situació de pobresa i d'exclusió social i als nous que s'aniran incorporant. El benestar i la seguretat de les persones ha d'estar en el centre de les polítiques econòmiques i socials a aplicar. Tanmateix, no es pot ofegar als nostres governs amb estratègies encaminades a un creixement desmesurat de l'endeutament econòmic. Experiències passades així ho recomanen. En cas contrari les expectatives de futur dibuixaran un escenari gens desitjable.

⁸ Son molts els informes que en els darrers anys han anat advertint d'aquesta circumstància. Un d'ells és l'elaborat per ADECCO (2017) *Informe ADECCO sobre el futuro del Trabajo en España 2016*

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Ref

Generalitat de Catalunya. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. (2016). *L'Agenda 2030: transformar Catalunya, millorar el món. Informe 3/2016*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Generalitat De Catalunya. Consell de Treball, Econòmic i Social de Catalunya (2018). *El model productiu i la productivitat a Catalunya* Barcelona: Generalitat de Catalunya.

L'Efectivitat de les mesures de recolzament a l'arrendament d'habitatge habitual sota la COVID-19

Neus Cortada Cortijo

Departament de Dret Privat. Universitat de Lleida

La declaració de l'estat d'alarma pel *Real Decret 463/2020* (RD 463/2020, de 14 de marzo), per a la gestió de la situació de crisi sanitària ocasionada per la COVID-19, ha paralitzat gran part de l'activitat econòmica i el teixit productiu ocasionant un impacte directe en l'economia familiar, comportant a les llars importants pèrdues de rendes.

La manca o disminució dels ingressos familiars ha originat situacions de vulnerabilitat, davant la incapacitat de fer front a les despeses corrents generant un sobreendeutament passiu: alimentació, assegurances, vestit, transport, higiene, hipoteques, rendes... Les conseqüències són greus, en particular pel que fa referència a l'habitatge, tenint en compte que la manca de pagament de les rendes, en el cas de l'arrendament, comporten l'inici d'un procediment de desnonament.

La Constitució Espanyola reconeix l'habitatge com un dret fonamental de les persones. Per tant, cal que els poders públics protegeixin de manera activa aquest dret. Més encara quan l'habitatge habitual s'ha convertit en "lloc obligatori de confinament".

Davant la precarietat que genera la situació actual, el Govern s'ha vist obligat, seguint el precedent d'altres països, i a instàncies i requeriments de la societat, a adoptar mesures específiques per a la protecció d'aquells que han quedat en situació de vulnerabilitat, precisament per les conseqüències de la declaració de l'estat d'alarma.

Amb aquesta finalitat s'ha dictat el *Real Decret-Llei 11/2020*, de 31 de març, pel que s'adopten mesures urgents complementàries en l'àmbit social i econòmic per fer front al COVID-19 (RDL 11/2020, de 31 de marzo). En el seu Preàmbul (II) es pot llegir: "El suport als treballadors, consumidors, famílies i col·lectius vulnerables per alleujar la seva situació financera i que puguin disposar d'uns ingressos mínims i contribuir a l'alleujament de les seves despeses fixes és una de les prioritats estratègiques de Govern, especialment rellevant en les circumstàncies actuals, sent d'especial importància l'adopció de mesures que assegurin que no queden en situació d'exclusió com a conseqüència de la crisi sanitària de l'COVID-19."

Les mesures que s'adopten van dirigides únicament a arrendataris d'habitatge habitual que compleixin cumulativament una sèrie de circumstàncies que es consideren de vulnerabilitat

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

(RDL 11/2020, de 31 de marzo)¹ i que pugui acreditar-les, tal com preveu l'art. 6 del RDL 11/2020. Són les següents:

- La suspensió de llançaments durant el termini de sis mesos per a llars vulnerables sense alternativa habitacional.
- La pròrroga extraordinària i automàtica dels contractes d'arrendament d'habitatge habitual.
- La moratòria o reducció del 50% en el pagament de la renda mentre duri l'estat d'alarma i els quatre mesos posteriors a la seva finalització, sempre i quan, l'arrendador sigui un gran tenidor.
- La previsió d'una línia d'aval de l'Estat, sense despeses ni interessos per al sol·licitant, canalitzats a través dels bancs. L'import màxim del préstec avalat es limita al 100% de l'import de sis mensualitats, en virtut del contracte d'arrendament d'habitatge vigent, amb un màxim de 5.400 euros, amb un màxim de 900 euros per mensualitat. Les sis mensualitats podran ser des de l'1 d'abril de 2020. S'ingressaran directament a l'arrendador.
- L'establiment d'un nou programa d'Ajudes al Lloguer d'adjudicació directa. S'incorpora al Pla Estatal d'Habitatge 2018-2021 vigent un nou programa d'ajuts per contribuir a minimitzar l'impacte econòmic i social de la COVID-19 en els lloguers d'habitatge habitual. Aquests ajuts tindran caràcter finalista i, per tant, no es podran aplicar a un altre destí que al pagament de la renda del lloguer, o la cancel·lació, total o parcial, dels ajuts transitoris de finançament contemplats a l'apartat anterior.
- Un programa específic per a víctimes de violència de gènere, sense llar i vulnerables per dotar-los d'alternativa habitacional immediata amb ajudes directes al pagament de les rendes.

Malgrat la vistositat de les mesures adoptades, i un cop analitzades des de diferents perspectives, s'ha de concloure que resulten temporalment limitades, imprecises i no cobreixen en absolut la totalitat de les situacions, vinculades als arrendaments, generades per la pandèmia. Algunes de les qüestions que es podrien apuntar al respecte serien les següents:

- Únicament seran d'aplicació en aquells supòsits en que la situació de vulnerabilitat derivi de la mateixa pandèmia, i, a més, es trobi dins els límits temporals de l'estat d'alarma. Es tracta, doncs, de solucions temporals que ignoren i deixen fora tota previsió de permanència de les dificultats derivades de la pandèmia.
- A més, es dirigeixen solament a aquells arrendaments subjectes a la LAU de 1994, deixant fora, per tant, altres situacions com els arrendaments de temporada, els d'estudiants, els precaris.....

¹ L'art. 5, assenyala les circumstàncies mínimes: haver perdut la feina o estar en un ERTO per la crisi del coronavirus, o haver reduït la seva jornada laboral per motius de cura; que el conjunt dels ingressos dels membres de la unitat familiar no superi en tres vegades l'Indicador Públic de Renda d'Efectes Múltiples mensual (1.645 euros / mes), que es podrà incrementar 0,1 vegades per cada fill a càrrec o major de 65 anys en la unitat familiar (0,15 si és unitat familiar monoparental). El límit pujarà a quatre o cinc vegades l'IPREM si algun dels membres de la llar té declarada discapacitat superior a l'33% o al 65%, respectivament. La renda de lloguer, més les despeses i subministraments bàsics, ha de representar almenys un 35% dels ingressos nets que percebi el conjunt dels membres de la unitat familiar. Cal, a més, acreditar l'empadronament a l'habitatge i no tenir un altre immoble en propietat.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

- La diversitat dels requisits de vulnerabilitat per a l'accés als ajuts finalistes previstos, que, malgrat tenir un marc general, poden ser concretats per les diferents CCAA², originarà, sense dubte, desigualtats territorials.
- La moratòria o reducció de la renda és únicament exigible front a l'arrendador gran tenidor. Això genera desigualtats entre arrendataris que resulten difícilment justificables. Cal tenir present que el 95% del arrendadors són petits propietaris per la qual cosa, les mesures relacionades amb la reducció i la moratòria de rendes té un curt recorregut.
- Obligar a les entitats financeres a prestar a insolvents, a més de violentar la normativa de crèdits, únicament retarda el problema. Caldria una línia d'ajuts directes per a determinades circumstàncies.

En definitiva, la protecció de la norma és més aparent que efectiva. Falta, a més, aportar una dada que ho corrobora definitivament: resulta especialment inconsistent que juntament amb els ajuts previstos no es complementi la legislació amb una dotació o transferència pressupostària suficient. La previsió més optimista és que la dotació finalista cobreixi únicament un 10% de les sol·licituds que es rebran³. Exhaustiu el crèdit, les sol·licituds seran resoltes desfavorablement.

Ref

Real Decreto 463/2020, de 14 de marzo, por el que se declara el estado de alarma para la gestión de la situación de crisis sanitaria ocasionada por el COVID-19.. Boletín Oficial del Estado, 14 de marzo de 2020, núm. 67 pp. 25390 a 25400.

Real Decreto-ley 11/2020, de 31 de marzo, por el que se adoptan medidas urgentes complementarias en el ámbito social y económico para hacer frente al COVID-19.. Boletín Oficial del Estado, 1 de abril 2020, núm. 91 pp. 1 a 92.

2 En concret, en l'àmbit de Catalunya, per l'accés als ajuts finalistes al lloguer, la situació de vulnerabilitat es concreta en la Resolució TES/1047/2020, de 12 de maig, per la qual s'estableixen les condicions d'accés als ajuts per contribuir a minimitzar l'impacte econòmic i social de la COVID-19 en els lloguers de l'habitatge habitual (ref. BDNS 505565).

3 L'Ordre TMA/336/2020, de 9 de abril per la qual s'incorpora, substitueix i modifiquen sengles programes d'ajuda de el Pla Estatal d'Habitatge 2018-2021, en compliment del que disposen els articles 10, 11 i 12 de Reial decret llei 11/2020, de 31 de març, per qual s'adopten mesures urgents complementàries en l'àmbit social i econòmic per fer front a l'COVID-19, preveu una dotació de 100.000.000 d'euros.

Sobre els serveis socials i les residències de gent gran

Xavier Pelegrí Viaña

Departament de Geografia i Sociologia. Universitat de Lleida

Quan encara no ens havíem recuperat del daltabaix que va suposar la crisi del 2008, ens hem trobat immersos en una nova crisi que es presenta com a “epidèmia de salut” però que arrossega inevitablement una estela de conseqüències de molt variada naturalesa. Val a dir que la dicotomia entre protegir les persones o l'economia ha marcat la diferència respecte a l'anterior crisi. Però també hi ha qui diu que, amb l'aturada de l'economia, aquesta vegada “no s'ha perdut riquesa, sinó renda” la qual cosa, a la majoria de la població, no ens consola gens.

No entraré a descriure (perquè ja es fa en altres textos d'aquest document) com, a causa de la nefasta gestió de la crisi del 2008, les desigualtats van augmentar de forma extraordinària, especialment per determinats grups de població vulnerable¹. Ara cal suposar que, segons com es gestioni la crisi econòmica que vindrà, el nombre de persones amb major risc de passar a una situació de pobresa relativa o severa es consolidarà i fins i tot augmentarà. Per tant, hi havia persones pobres o precàries precovid i, previsiblement, n'hi haurà moltes més postcovid.

Conseqüències d'empobriment arrel de la crisi de la COVID-19

Com es sabut, la crisi econòmica que ja hem començat a patir (com si es tractés d'un *déjà vu* o del dia de la marmota) està causada per l'aturada quasi general del teixit productiu a tot l'Estat durant més de dos mesos, per mirar de frenar l'extensió per contagi de la COVID-19. El període de tancament d'empreses ha provocat una sèrie de conseqüències en cadena que han portat a una dràstica reducció de l'ocupació, en el millor dels casos mitjançant ERTOS i, en el pitjor, rescindint contractes precaris o acomiadant directament. I no ens oblidem de les persones que treballen en règim d'autònoms o, fins i tot els que ho fan en economia submergida, que degut a l'estat d'alarma han hagut de parar la seva activitat o restringir-la en un grau molt elevat.

Al mateix temps també cal denunciar que hi ha una bossa important de persones a les que se'ls hi nega el dret a treballar, o se'ls hi posa tant difícil aconseguir un lloc de treball que es veuen abocades a l'economia submergida o a sobreviure de la caritat, la beneficència o la solidaritat ciutadana. Així es troben les persones immigrants o demandants de refugi que no se'ls concedeix, o els i les joves que han emigrat sols i han arribat a la majoria d'edat, a totes les quals no se'ls atorguen els corresponents permisos de residència i treball. Altres causes poden ser la

¹ Veure Enciso, Allepuz, Lapresta i Pelegrí (2015) *La nova i vella pobresa a les comarques de Lleida. Percepció des dels serveis socials*. Edicions de la Univeristat de Lleida, Col Sud-Nord nº 22. I Enciso, Allepuz i Pelegrí (2017) *La pobresa a Lleida. Impacte de la crisi sobre les rendes salarials i les pensions*. Edicions de la Univeristat de Lleida, Col Sud-Nord nº 23.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

manca de formació, les diferents discriminacions per raó de gènere, ètnia, edat, o de certes circumstàncies que les estigmatitzen (discapacitat, condició social, malaltia mental).

En absència o impossibilitat d'obtenir ingressos mitjançant el treball, els sistemes públics de protecció social (Garantia d'ingressos i Serveis socials), tant a nivell de l'Estat com a Catalunya, són els que haurien de respondre per garantir el dret bàsic a la subsistència i a una vida digna, però, malauradament, s'ha posat de manifest, una vegada més, la feblesa d'aquests sistemes públics, la seva tendència a la procrastinació², i la seva insuficiència de recursos, en part degut a les retallades que encara arrossegueu des de la crisi del 2008 i que mai s'han restituit del tot. L'Estat ha activat una sèrie d'ajudes i, especialment, un "Ingreso Mínimo Vital" que cal veure si la seva aplicació arriba amb suficiència i rapidesa a totes les persones que caldria, i cobreix totes les despeses (alimentació, habitatge, subministres, crèdits, etc.) que ara no poden cobrir.

Pel que fa al Sistema Públic de Serveis socials, tot i tractar-se d'un servei essencial, la seva activació està essent bastant desigual, tant territorialment (degut a la multicompetencialitat) com sectorialment. En aquest aspecte contrasta amb el Sistema de Salut que, des del primer moment de la pandèmia, ha tingut una actuació més immediata, uniforme i compactada. El Sistema Públic de serveis socials en el seu conjunt ha mostrat una certa incapacitat de resposta i, institucionalment, hi ha hagut una absència de prevenció, de planificació proactiva i, fins i tot, de coordinació de les administracions locals. En tot cas, el que això ha posat de relleu són les mancances d'un sistema que, en 40 anys, no ha arribat a crear un dispositiu unificat i digne de distribució d'aliments o, millor, una renda garantida de gestió àgil i d'àmplia cobertura. Cal assumir, doncs, que la pandèmia no ha trobat prou preparats i organitzats els serveis socials³.

A més, la complexitat de l'acció social que realitzen els serveis socials (tant públics com privats, tant bàsics com especialitzats, de prestació ambulatoria, en la pròpia llar, o en establiments de dia o residencials) comporta també una alta variabilitat de situacions i de població a atendre, com ara: famílies en situació de vulnerabilitat, població sense sostre, persones grans soles i sense recolzament, infants i adolescents tutelats, dependents, dones que conviuen amb els seus agressors, persones amb diversitat funcional, amb malaltia mental, joves immigrants sols, treballadores sexuals o víctimes de trata, refugiats i immigrants que no disposen dels permisos de residència i treball, persones amb VIH/SIDA o drogodependents o amb altres addiccions, les persones que fan treballs submergits (neteja a la llar, venda ambulat) o explotades com les kellys (la que limpia), persones amenaçades de desnonament, de talls dels subministres, etc.

Però de la mateixa manera que reconeixem la feblesa del conjunt dels serveis socials per donar respostes adients als col·lectius que necessiten rebre la protecció de la societat, també hem de recriminar l'escassa voluntat política de dotar el sistema amb els efectius i recursos que li calen per convertir-se en el quart pilar de protecció social. En bona part de la trajectòria erràtica dels serveis socials, els poders públics els han tingut com una mena de caritat o beneficència, sense prendre-se'ls massa seriosament i sense demostrar cap voluntat de bastir un veritable sistema. Ha tingut que esdevenir una situació excepcional de pandèmia per posar en evidència el retard

² Terme que indica l'acció de postergar accions o activitats que s'han d'atendre per d'altres més irrellevants i, possiblement, més agradables. Diuen els experts que hi ha tres classes de procrastinació: l'evasiva, que és quan s'evita començar per por al fracàs; per activació, quan es retarda una tasca fins que no queda més remei que fer-la, i per indecisió, quan s'intenta fer una tasca sense decidir-se de quina manera fer-ho. Aquí, diria, es donen les tres.

³ Fins al punt que la degana del Col·legi de Treball Social de Catalunya afirma que "Els espais d'atenció de Serveis socials bàsics s'hauran de reforçar amb personal i recursos per transformar-los en 'UCI' socials", concepte al que recorre per mostrar la "fragilitat" del sistema.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

que acumulen respecte altres sistemes, com el sanitari. Per tant, no hi ha una normalitat a la que retornar; cal repensar tantes anormalitats que s'havien naturalitzat, tantes concessions i renúncies a les que havíem claudicat, que potser cal enderrocar el vell perquè pugui néixer el nou. I per suposat, res d'acceptar com a normalitat polítiques d'austeritat i retallades com el 2008, perquè sabem massa bé què implica tot això: més pobresa i més desigualtats (F. Alsina).

Les residències de gent gran com a metàfora dels serveis socials en temps de pandèmia

Així com dels sistemes de Benestar Social, el de serveis socials és la ventafocs, les residències de persones grans i dependents són, al seu torn, una de les baules més febles del Sistema de serveis socials. Provarem de fer una anàlisi (que per força serà incompleta) que mostri perquè les residències han estat assenyalades (segons el meu criteri injustament) com la pitjor versió dels serveis socials durant la pandèmia de la COVID-19. Vagi per endavant que hi han hagut residències que han demostrat tenir molta iniciativa i un gran compromís amb les persones que tenien ingressades, fins al punt de posar en risc, quan ha estat necessari, la pròpia salut.

Per contextualitzar la història moderna d'aquests establiments, ens hem de referir a la Llei de la Dependència (LAPAD) (RL 39/2006, de 15 de marzo) que garanteix el dret subjectiu a una sèrie de prestacions del sistema per a l'Autonomia i Atenció a la Dependència, a càrrec de fons estatals i autonòmics que han d'estar integrades en la Cartera de serveis socials⁴ (L 12/2007, d'11 d'octubre). Una d'aquestes prestacions és el *Servei de residència assistida per a gent gran* que pot tenir diferents modalitats, dos de les quals (les destinades a les persones que tenen el Grau II i el Grau III de dependència) són tipificades com a prestacions garantides (per tant, amb l'obligació de concedir-les a totes les persones que en tenen dret) per part de l'administració competent, en aquest cas, la Generalitat de Catalunya (D 142/2010, d'11 d'octubre)

Però el recent creixement de les residències s'explica sobretot per la gran transformació que es produeix en l'organització de la vida de les famílies i que dificulta la cura de les persones grans. La LAPAD volia respondre, d'una banda a l'augment de l'esperança de vida i, de l'altra, a l'augment de les situacions de dependència. L'eufòria inicial de que l'Administració de l'Estat finançaria un "*nivell mínim garantit per cadascun dels beneficiaris del sistema segons el grau i nivell de la seva dependència*" que venia a representar el 50%, va fer desaparèixer la necessitat de residències. Però des del 2010, l'Estat incompleix el pagament de la seva part del finançament compromès: l'any 2018, el govern català va destinar **966 M€** per a dependència; l'Estat, en canvi, només li va transferir **188 milions**, el 16% del total (Tena, 2019, 15 de novembre). El 2019 va ser l'any que més es va invertir a Catalunya: 1.500 M€, però l'Estat tant sols va pagar 172 M€, el 12% del total (Redacció, 2020, 7 d'abril). És a dir, l'Estat prevarica i a l'hora aconsegueix que la Generalitat carregui amb la crítica ciutadà.

En total, el sistema català de serveis socials compta amb 1.073 residències on hi viuen un total de 64.093 persones grans. D'aquestes places, més de la meitat (35.517) són privades, segons deia l'Idescat el 2018. El percentatge creix fins al 82% si se sumen les privades concertades. D'aquesta manera, les places totalment públiques (10.298) només representen un 17% del total (Rodríguez, 2020, 11 d'abril). Però qui ha invertit més en el sector en els últims anys són les empreses mercantils, perquè els marges de benefici són baixos però molt estables, ja que gairebé mai hi ha places buides. Per tant, el mapa de les residències d'iniciativa privada ha

⁴ Disposicions Addicionals primera, punt 4, i cinquena de la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials (DOGC nº 4990)

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

canviat, i s'ha passat de tenir una majoria d'iniciatives sense ànim de lucre, al fet que la proporció fos de 30-70 respecte a les que tenen ànim de lucre, segons indica ACRA, la Confederació Empresarial del Tercer Sector (Mouzo Quintás, 2020, 29 de març).

D'antuvi cal reconèixer, que el Sistema de serveis socials ha fallat en la gestió i el lideratge de les residències, ja que en té la responsabilitat directa o indirecta (perquè fins i tot les entitats privades ho fan sota la seva regulació i vigilància). El Govern de la Generalitat ha errat al menys en dos aspectes: primer, no aplicant diligentment el model que ell mateix va aprovar en el PIAIS (ara PAIS) i que fou àmpliament acceptat pel sector; en ell s'apostava per una atenció integral i integrada, social i sanitària, que hauria dotat d'agilitat el que ara són dos sistemes que, en bona part, s'ignoren. I segon, en no haver estat més previsor i amatent del que podia succeir a les residències; i això té a veure, d'una banda, amb l'obligació de la inspecció dels establiments i, per altra, amb el proveïment i la facilitació dels recursos (EPIS, tests PCR, etc.). Això sense comptar que moltes vegades no hi havia el personal suficient, tant perquè les ràtios que preveu la Cartera del 2010 són manifestament insuficients, com perquè s'incompleixen les ràtios establertes (Social.cat, 2020, 8 de maig), o perquè les tarifes que paga la Generalitat estan congelades des del 2009.

Però hi ha més factors que cal tenir en compte. Aquests centres residencials estan ara sent culpabilitzats i criminalitzats pels decessos que hi ha hagut per COVID-19 quan la responsabilitat de l'atenció sanitària no és només d'aquests establiments. Perquè les residències no són centres sanitaris ni sociosanitaris, són habitatges per viure i conviure les persones grans que, per raons de la seva dependència, no poden fer-ho autònomament (opció majoritàriament volguda) o cuidats per familiars, ateses les circumstàncies que concorren actualment en les famílies. Les persones grans que viuen en residència han de poder considerar aquesta com la seva pròpia llar (art. 12, h, de la Llei 12/2007) i, per tant, tenen dret a una assistència sanitària a càrrec del sistema públic de salut, com qualsevol persona gran que viu a casa seva. Però, per desgràcia, en alguns indrets se'ls ha negat el seu dret al·legant que ja els atenia la residència.

Això no vol dir que les residències no hagin de comptar amb personal i recursos per atendre també problemes lleus de salut. En aquest sentit, a la Cartera s'estipula que hi ha d'haver un responsable higienicosanitari, el qual ha de ser a jornada completa a partir de 100 places, i si són menys, la proporció equivalent, amb un mínim de 5 h/setmana. A més, hi ha d'haver personal d'infermeria, amb dedicació d'entre 60 i 70 hores/any per persona usuària segons el nivell de dependència sigui mitjà o alt, mentre que la del personal mèdic serà de 10 hores/any per persona usuària. Cal dir també que entre les condicions que ha de tenir una residència no hi ha la de tenir habitacions individuals o un percentatge d'habitacions buides per poder aïllar les persones que tinguin símptomes en casos com el de la COVID-19. És evident, doncs, que tant la intervenció dels professionals com les condicions físiques no poden ser equiparable a les que proporciona en conjunt el sistema de salut (CAP, Hospital, Salut Mental, PADES i altres).

Finalment, hem vist amb dolor com el Departament de Salut es feia càrrec de les competències dels centres de serveis socials de caràcter residencial (DL, 13/2020 de 21 d'abril). Aquesta ha estat la conseqüència de no haver resolt entre ambdós departaments l'atenció sanitària a aquests centres. Comença ha haver entitats que reclamen que totes les persones que viuen en residència "recuperin el seu dret a tenir uns professionals de referència de l'atenció primària del sistema públic de salut" (Social.cat, 2020, 15 de maig).

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

En resum, de residències per a gent gran, encara en manquen moltes, sobretot si tenim en compte que la llista d'espera per una plaça pública (tot i que estigui subjecta a copagament) és de 19.734 persones. De fet, CCOO afirma que el nombre de places en residències geriàtriques per cada 100 persones majors de 65 anys ha caigut des del 2011 i projecta que l'envelliment de la població farà que d'aquí al 2026 caldran 13.109 places més que actualment (Social.cat, 2020, 8 de maig). Segons dades de l'IMSERSO, Catalunya tenia en data de 31 de novembre de 2019, fins a 27.763 persones pendents de valoració de grau, fins a 75.288 persones pendents de resolució del Programa Individual d'Atenció (PIA), 103.051 pendents d'algun tràmit i la mitjana de dies per tramitar un expedient complert s'elevava fins a 576 dies (un any i set mesos). I un estudi de la Asociación de Directoras y Gerentes de Servicios Sociales fet públic a principis de 2020, Catalunya era la 5ª comunitat autònoma amb més dèficit de places (8.038) de tot l'Estat, lluny de la ràtio de 5 places per cada 100 persones majors de 65 anys que aconsellen els organismes internacionals.

Ref

Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la Cartera de Serveis Socials 2010-2011.

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 20 d'octubre de 2010, núm 5738

Decret llei 13/2020, de 21 d'abril, pel qual s'adopten mesures urgents de caràcter estructural i organitzatiu, així com mesures en l'àmbit de les entitats del sector públic de l'Administració de la Generalitat. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 23 d'abril de 2020, núm 8119

Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 11 d'octubre de 2007, núm. 4990.

Mouzo Quintás, J. (2020, 29 de març). Entidades sociales estallan contra el Govern por la falta de recursos. *El País*. Recuperat de

https://elpais.com/ccaa/2019/03/28/catalunya/1553799287_639030.html

Real Ley 39/2006, de 14 de diciembre, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. Boletín Oficial del Estado, 15 de diciembre de 2006, núm. 299

Redacció. (2020, 7 d'abril). El govern espanyol es va quedar 570MEUR de la llei de la dependència el 2019. *Més Economia*. Recuperat de

<https://www.meseconomia.cat/el-govern-espanyol-es-va-quedar-570meur-de-la-ley-de-la-dependencia-el-2019/>

Rodríguez, D. (2020, 11 d'abril). Más de la mitad de las places de residències geriàtriques a Catalunya les gestionen empreses privades. *Publico*. Recuperat de

<https://www.publico.es/public/mes-meitat-les-places-residencies-geriatricas-catalunya-les-gestionen-empresas-privadas.html>

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Social.cat. (2020, 8 de maig). Famílies d'usuaris denuncien 11 residències i reclamen a la Fiscalia que investigui la gestió de la crisi de la COVID-19. *Social.cat*. Recuperat de https://www.social.cat/noticia/12001/families-dusuaris-denuncien-11-residencies-i-reclamen-a-la-fiscalia-que-investigui-la-gest?id_butlleti_enviar=1055&id_element=12001

Social.cat. (2020, 15 de maig). 24 entitats reclamen que l'atenció sanitària a les residències de gent gran passi a dependre definitivament de Salut. *Social.cat*. Recuperat de https://www.social.cat/noticia/12057/24-entitats-reclamen-que-latencio-sanitaria-a-les-residencies-de-gent-gran-passi-a-dependr?id_butlleti_enviar=1062&id_element=12057

Tena, V. (2019, 15 de novembre). Dependència: un incompliment crònic. *El Temps*. Recuperat de <https://www.elperiodic.com/2019/11/15/dependencia-un-incompliment-cronic>

Més enllà de la pandèmia sanitària. La pandèmia social

Anna Mata Romeu

Departament de Geografia i Sociologia. Universitat de Lleida

La desigualtat mata, així de clar i contundent s'expressa Therborn (2015) en els seus estudis. Seguint el seu raonament, si la COVID-19 és la pandèmia d'aquests dies, n'hi ha una altra més silenciosa, que té l'ombra més allargada, i que perdura en el temps: la desigualtat entre les persones.

Degut a la COVID-19 assistim a una tessitura del tot nova i canviant, que té als analistes socials perplexos. Tanmateix, la perplexitat per lo immediat no pot fer perdre de vista situacions que venien de lluny, i que havien esdevingut gairebé estructurals d'aquest segle XXI i que l'actual context sembla que no farà més que accentuar.

Ens estem referint a l'increment molt accelerat de les desigualtats que s'està produint a l'estat espanyol de forma sostinguda, al llarg de tot aquest segle, les quals esclataran quan l'impacte de la pandèmia sigui del tot palès.

L'increment de la desigualtat

Espanya, segons el darrer Informe de la OCDE (març 2020) presenta fortes desigualtats de renda entre els seus habitants. Així un 16% de la població es troba en situació de pobresa relativa⁵ i el 20% de la població que té uns ingressos més alts, aquests són 6,5 vegades superiors als del 20% de la població més desfavorida. En el mateix informe s'assenyala que el 33% dels treballadors correrien el risc de caure en la pobresa si haguessin de renunciar a 3 mesos dels seus ingressos, lo que ens dóna una idea de la precarietat laboral ens que ens trobem.

De fet, el darrer Informe FOESSA (2019) s'expressa també en els mateixos termes; detalla que, a Espanya, el 18,4% de la població (vuit milions i mig de persones) estan en exclusió social, és a dir, pateixen minvaments importants a nivell social, econòmic i cultural a causa de la dificultat d'accés a recursos. D'ells, més de quatre milions estan en situació d'exclusió social severa, emfatitzant que 1,8 milions de persones acumulen tantes dificultats que estan en complet desemparament social. Dibuixa així, una societat on la precarietat, la manca d'equitat i la incertesa s'han instal·lat, sembla que per quedar-se. L'exclusió residencial i la precarització laboral emergeixen, amb molta força, entre els indicadors d'exclusió principals.

⁵ Percentatge de persones que viuen amb menys del 60% de la mitjana de la renda disponible equivalent.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Les esclotxes es fan més grans i més profundes

La pandèmia del coronavirus, en tot cas, ha deixat a la vista de l'opinió pública allò que els acadèmics ja sabíem: la fragilitat en que moltes famílies vivien i la dèbil capacitat que havien demostrat les Administracions Públiques per fer front a aquesta fragilitat.

Quines són les situacions més vulnerables que ens ha generat la COVID-19? Sense ànim d'exhaustivitat voldríem assenyalar les principals.

Desigualtats en Salut

Segons la OCDE en els seus Informes de 2019 i 2020, la despesa sanitària per càpita a Espanya és més de 15% inferior a la mitjana de la UE; el 2017 la despesa sanitària era el 8,9% del PIB, també per sota de la mitjana de la UE, que és del 9,8% del PIB. Així, l'aportació de les administracions públiques representava el 71% de tota la despesa sanitària el 2017, per sota de la mitjana de la UE, que és del 79%. El percentatge de despesa pública en sanitat va baixar després de la crisi econòmica de 2009 a causa de les mesures de reducció de costos i a l'augment dels copagaments dels medicaments. La proporció dels pagaments directes que ha de fer el ciutadà en la despesa sanitària va augmentar del 20% al 25% entre 2009-2014, ja que es va incrementar la participació dels beneficiaris en el cost dels medicaments i altres serveis específics (la mitjana de la UE és del 16%). Encara que la major part de la despesa sanitària està finançada públicament, la despesa directa de les famílies representa un percentatge més gran que la mitjana de la UE.

D'altra banda, la vellesa comporta malalties cròniques i discapacitats, el que incrementa la demanda dels sistemes sanitaris i de cures de llarg termini. El 60% dels espanyols de més de 65 anys pateix almenys una malaltia crònica. La creixent demanda de serveis derivada de l'augment constant de les malalties cròniques requeriria un ús major i més eficient dels recursos (OCDE, 2019)

En la mesura en que parlem de copagaments de medicaments i en l'ús de determinats serveis especialitzats, estem assenyalant una desigualtat en l'accés a la salut de les capes menys afavorides de la població. Sense deixar de banda que, les persones en situació irregular al nostre país tenen unes limitacions d'accés al sistema sanitari, limitacions que no tenen els ciutadans UE.

Desigualtats en l'ocupació

Espanya, segons dades de EUROSTAT, presentava abans de l'impacte de la pandèmia una taxa de desocupació del 17,2%. Aquesta xifra, més alta que la mitjana de la UE, expressada en termes absoluts, encobreix la constatació de que l'atur afecta especialment als joves (en situació de infra-ocupació) i que moltes persones, a Espanya, es troben en situació de contractes temporals i llargues jornades laborals, amb hores extres no remunerades (OCDE, 2020).

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Tanmateix, el que volem assenyalar aquí, més enllà d'aquesta estadística, és l'esclatxa digital que ha reafirmat la pandèmia. L'estat d'alarma ha fet palès l'existència de dos mons en l'àmbit del treball: els treballadors qualificats que han pogut exercir el tele-treball i han pogut, per tant, mantenir un nivell d'ocupació i renda molt similar al que tenien anterior a l'estat d'alarma. I els treballadors de tasques no-qualificades que: a) han mantingut la seva feina en situacions de gran incertesa i poca seguretat de condicions laborals; b) s'han vist afectats per expedients de regulació d'ocupació, rescissió de contractes, haver de fer ús del seu període vocacional, atur temporal, etc.

La pandèmia ha posat de relleu que una part de la població activa està instaurada en la quarta revolució industrial i pot, per tant, mantenir les formules dels seus encàrrecs laborals; però hi ha una part que es troba instal·lada en la precarització, que no pot tele-treballar i que queda totalment dependent de les formulacions de regulació pública que s'estableixin.

Els efectes d'aquesta esclatxa ocupacional són encara, per la seva novetat, difícils de quantificar i qualificar. Però sí que ens reafirmen les desigualtats i asimetries laborals de la quarta revolució industrial (la revolució tecnològica) que, parafrasejant Sassen (2003), ens diferencia entre aquells que són posseïdors del seu espai i el seu temps i aquells que no; referint-se a persones que poden organitzar els seu temps de treball i els seus espais d'oci i ocupació, front aquells que duen a terme –moltes vegades– treballs de manufactura o serveis, amb jornades de treball llargues, afectats per fenòmens de *gentrificació* residencial i amb poca capacitat adquisitiva per a l'oci.

Desigualtats per raó de gènere

La històrica situació de desigualtat de la dona en l'àmbit laboral i en la distribució de tasques de la llar, sembla haver-se mantingut o, fins i tot, aguditzat en l'actual situació de pandèmia.

Així, aquesta crisi afecta les dones de manera molt rellevant en diverses dimensions:

- Les cures (essencials per abordar la pandèmia) recauen majoritàriament en les dones, que assumeixen major càrrega en les tasques domèstiques i la cura de menors, en particular amb el tancament dels col·legis i les campanyes de retorn de persones grans als domicilis particulars (des dels diferents equipaments assistencials i residencials)
- Les dones parteixen d'una situació de desigualtat en el mercat de treball. Segons l'EUROESTAT, les dones a Espanya concentren el 74% de tota l'ocupació a temps parcial; i cobren, de mitjana, un 14% menys que els homes per les mateixes tasques. Les persones més precàries acostumen a ésser aquelles que primer es veuen afectades en un context d'eventual destrucció d'ocupació. Si bé s'han adoptat (amb considerable retard, però) mesures de suport a les treballadores domèstiques, la transversalitat de gènere està absent en l'abordatge de la crisi i caldria atendre les diferències en les quals la crisi afecta homes i dones, com han demanat diverses Entitats i Associacions del Tercer Sector. Aquestes alerten també, de que a les dones els resultarà més difícil i es prendrà molt més temps reincorporar-se a el mercat de treball (cal veure en quin grau es produirà el desconfinament i la reincorporació de menors i persones grans als espais públics) i això afectarà la seva autonomia socio-econòmica, la seva vulnerabilitat social i la seva participació socio-política.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

- L'Organització Mundial de la Salut (OMS,2019) assenyala que, al món, un 70% de tot el treball que es genera en l'àmbit socio-sanitari està cobert per dones. A Espanya les xifres (Instituto de la Mujer,2018) assenyalen que un 68% dels professionals sanitaris son dones. Si atenem a l'evident risc que han sofert les treballadores i els treballadors d'aquest sector en aquesta pandèmia, atendrem a l'esclatxa de desigualtat de riscos per la salut bio-psico-social que això comporta.
- I assenyalem, finalment, que la violència de gènere es veu agreujada en contextos de confinament com l'actual, en què les dones es veuen obligades a conviure amb el seu agressor. Cal dir, però, que diverses Entitats socials van assenyalar aquest risc, des dels primers moments de l'estat d'alarma i s'ha posat en marxa una campanya específica sobre detecció i abordatge de la violència de gènere.
-

Desigualtats educatives

Diversos són els estudis que corroboren la relació existent entre l'entorn socio-econòmic de l'infant i el seu èxit educatiu. Caravaña (2016) demostrà que els factors estrictament escolars (d'organització curricular o de model pedagògic) tenien molt poca incidència en les diferències dels resultats educatius. La majoria d'investigacions atribueixen al capital econòmic, cultural, simbòlic o lingüístic de les famílies l'efecte causal per explicar per què els fills de les classes més desfavorides tenen menys èxit en l'assoliment acadèmic [(Ruiz-Valenzuela, 2017), (Gratacós i Ugidos, 2011)]. Són també diverses les veus que clamen al nostre país contra les desigualtats educatives existents entre centres públics i concertats i la manca de polítiques d'equitat en aquest sentit, des dels diferents organismes amb responsabilitats⁶.

La situació de tancament de centres educatius (ens referim a l'etapa d'escolarització obligatòria) i reclusió dels menors en el seu entorn familiar ha ocasionat un augment de les desigualtats, de diversos ordres:

- Menors que tenen accés a recursos i connexions digitals, i aquells que tenen dificultats per tenir-los o directament no en disposen (s'ha fet visible l'esclatxa digital també en aquests àmbit)
- Menors que disposen d'habitacles amb condicions i espais adequats per a dur a terme activitats formatives, i aquells que no en disposen (condicions d'amuntegament, insalubritat, etc.)
- Menors inscrits a centres educatius que han cercat estratègies per mantenir l'activitat lectiva no-presencial, front altres que no han estat tant pro-actius en aquest sentit (i s'apunta a una correlació entre centres educatius privats-concertats i centres públics, en aquest sentit).
- Menors que conviuen amb adults amb nivell d'estudis mitjà-alt (que poden acompanyar-los en el seguiment dels deures i les activitats lectives del centre educatiu) front altres que conviuen amb adults amb nivell d'estudis baixos o poques habilitats idiomàtiques o similars.

⁶ Vegeu les diferents publicacions de la Fundació Bofill (www.fbofill.cat)

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Desigualtats per la població estrangera no-ue

Es un fet constatat que la població estrangera resident al nostre país és la que presenta, en termes absoluts, majors situacions de desavantatge a nivell d'acomodació laboral, residencial i social. En aquesta situació de pandèmia les seves fragilitats s'han vist incrementades, especialment les persones que es trobaven en situació d'irregularitat administrativa, laboral, sanitària, residencial ... És significatiu, en aquest sentit que el passat 28 de març, el Govern portuguès decidís regularitzar a tots els immigrants pendents d'autorització de residència al país, per tal d'evitar les bretxes d'accés als serveis sanitaris o als recursos públics que podien sorgir. A Espanya la campanya “#RegularizacionYa” es va iniciar el passat 13 d'abril amb la demanda urgent de regularitzar a les persones migrants i refugiades; ha estat signada per més de 100 organitzacions i compta amb el suport de més de 1.000 col·lectius i entitats socials. El Govern espanyol no s'ha pronunciat encara en resposta a la mateixa.

Més desigualtat més exclusió

El govern català ha plantejat, de forma molt oberta, la possibilitat de garantir una Renda Mínima o renda garantida, a la part de la població que es veu més batzegada per la pandèmia. És una iniciativa que també subscriuen persones i entitats de diferent signe: Antón Costas (President del Cercle d'Economia de Barcelona), Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, Luis Moreno (CSIC), entre altres. Segurament és una de les mesures de xoc més immediates i directes per fer front a la precarietat que afecta a molts grups de convivència a tot l'estat.

Més enllà d'aquesta mesura de xoc, caldria pensar en mesures de més llarg recorregut per frenar la tendència a l'augment de la desigualtat genèric que venim apuntant de forma longitudinal, més pronunciat entre els estrats d'edat jove-adults i autòctons-estrangers.

Recordem que a més desigualtat, més exclusió i més “in-felicitat col·lectiva” (Wilkinson y Pickett, 2009). La desigualtat és una violació de la dignitat humana, una negació de la possibilitat de desenvolupament. Pot adoptar múltiples formes i té múltiples conseqüències: mort prematura, mala salut, humiliació, subjugació, discriminació, exclusió de el coneixement, pobresa, impotència, estrès, inseguretat, ansietat, falta de confiança en un mateix i d'amor propi. A major igualtat, millor benestar de la població en el seu conjunt, clau per al progrés d'una societat i el seu rendiment en moltes àrees.

Bibliografia

Boniol M, Mclsaac M, Xu L, Wuliji T, Diallo K, Campbell J. Gender equity in the health workforce: analysis of 104 countries. Working paper 1. Geneva: World Health Organization; 2019.

Carabaña J. El Informe Coleman, 50 años después. RASE Revista de Sociología de la Educación. 2016;9(1):9-21.

Fundación FOESSA. VIII Informe, sobre, exclusión y desarrollo social en España. Madrid: Fundación FOESSA, Caritas Española Editores; 2019.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Gratacós i Guillén P, Ugidos Franco P. Diversitat cultural i exclusió escolar. Dinàmiques educatives, relacions interpersonals i actituds del professorat. Barcelona: Fundació Bofill; 2011.

Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades. Profesionales sanitarias/os colegiadas/os Madrid: Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades; 2018
Recuperat de
<http://www.inmujer.gob.es/MujerCifras/Salud/ProfesionalesSanitarios.htm>.

OECD/European Observatory on Health Systems and Policies. España: Perfil sanitario nacional 2019, State of Health in the EU. Brussels: OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies; 2019.

OECD/European Observatory on Health Systems and Policies,. How's Life? 2020: Measuring Well-Being. Paris: OECD Publishing; 2020.

Ruiz-Valenzuela J. L'impacte de la temporalitat i la pèrdua de treball parental en el rendiment educatiu dels fills. Barcelona: Observatori Social de "la Caixa"; 2017. Recuperat de
<https://observatoriosociallacaixa.org/ca/-/el-impacto-de-la-temporalidad-y-la-perdida-de-trabajo-parental-en-el-rendimiento-educativo-de-los-hijos>.

Sassens S. Los espectros de la globalización. Madrid: Fondo de Cultura Económica; 2003.

Therbon G. La desigualdad mata. Madrid: Alianza Editorial; 2015.

Wlikinson R, Pickett K. Desigualdad. Un análisis de la (in)felicidad colectiva. Madrid: Turner; 2009.

Els drets dels infants i adolescents sota l'estat d'alarma derivat del COVID-19

M. Àngels Balsells Bailon, Neus Cortada Cortijo i Laura Fernández Rodrigo

Departament de Pedagogia i Psicologia i Departament de Dret Privat. Universitat de Lleida

La crisi sanitària provocada per la COVID-19, així com les mesures per controlar aquesta crisi amb un confinament total dels infants i adolescents ens fan qüestionar la maduresa real de l'enfocament de drets en la nostra societat. Realment, s'han pres decisions des de la perspectiva dels drets de la infància?; les actuacions i mesures han tingut en compte els principis rectors de la Convenció dels Drets del Infant CDI? Ens hem ficat a la pell dels nens i els adolescents per comprendre el seu punt de vista i les seves necessitats? Hem estat capaços de valorar amb la seva mirada el que implicava un estricte confinament?

El desconeixement de l'interès superior del menor en la normativa derivada de l'estat d'alarma

El Real Decret 463/2020, (RD 463/2020, de 14 de marzo), pel que es "*Declara l'estat d'alarma per a la gestió de la situació de crisi sanitària ocasionada pel COVID-19*" afirma, en la seva Exposició de Motius, que les mesures adoptades "no suposen la suspensió de cap dret fonamental, tal i como preveu l'art. 55 de la Constitució". Tanmateix, més enllà del debat acadèmic sobre el terme suspensió, el cert és que l'amplíssim abast de l'estat d'alarma ha suposat, i suposa, la vulneració directa i indirecta dels drets d'infants i adolescents.

A banda dels exemples concrets i aparents de la vulneració de drets - limitació a la llibertat de circulació, al dret a l'escolarització, al dret a l'oci, al dret a un habitatge digne, a viure un entorn lliure de violència ... -, resulta especialment decebedora la indiferència amb la que l'executiu primer, i, el legislatiu després, amb la ratificació posterior *del Decret 463/2020*, han prescindit del principi general de l'interès superior d'infants i adolescents, sense dedicar una sola línia a justificar, des d'aquesta perspectiva, la mesura adoptada¹.

Cal recordar que *l'art. 3.1 de la Convenció dels Drets dels Infants* (Assamblea General de les Nacions Unides, 1989), vinculant per a tots els Estats part, assenyala: "En totes les mesures concernents als infants, que adoptin les institucions públiques o privades de benestar social, els

¹ L'Ordre SND/370/2020, de 25 de abril, sobre las condiciones en las que debendesarrollarse los desplazamientos por parte de la población infantil durante la situación de crisis sanitaria ocasionada por el COVID-19, dirigida directament als menors, no menciona, ni un sol cop, aquest interès, fent una reflexió absolutament superficial als efectes únicament de justificar la limitada mesura de sortides controlades.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

tribunals, les autoritats administratives o els òrgans legislatius, una consideració primordial a la que s'atendrà serà l'interès superior de l'infant.”

A la vista de la normativa aprovada i també de les actuacions derivades, podem afirmar que el interès superior de l'infant no ha estat prioritari. **La invisibilitat de la infància i l'adolescència, així com l'excessiu adultcentrisme en la anàlisi i la presa de decisions ha estat la norma general.** Els adolescents mereixen una menció a part; de nou, hem fet un pas enrere i hem considerat a l'adolescent com una bomba a punt d'esclatar enlloc de considerar-lo una persona plena de capacitats i de competències que podien contribuir a la gestió quotidiana de la crisi. La seva competència digital, la seva capacitat d'autonomia i d'iniciativa, el seu coneixement de xarxes socials podien haver estat personal podia haver estat en el centre de les polítiques. Els fets han demostrat l'enorme capacitat de resistència i de resiliència dels adolescents durant el confinament, així com la seva capacitat per aportar les seves competències a la vida familiar.

La presa de decisions en l'àmbit educatiu: contingut vs emocions.

Respecte al dret a l'educació el debat institucional ha estat centrat en el currículum i l'avaluació; hi ha hagut grans debats i esforços per decidir qui i com podria passar de curs; com desenvolupar els continguts del tercer trimestre. Però realment és aquesta la pèrdua més importat de l'escola i de l'institut des de la mirada de la infància i l'adolescència? L'enfocament de drets ens dona la possibilitat d'analitzar la realitat des de la mirada dels interessats. I, el poc que sabem, ens diu que no; els infants i adolescents troben a faltar els companys i amics dels centres educatius i la possibilitat de relació i de joc amb altres. I el que han buscat – i trobat en molts casos- en els seus professors ha estat un referent per a gestionar la incertesa amb la presència telemàtica tranquil·la, comunicativa i d'un valor emocional molt important.

L'anàlisi únicament i exclusivament centrat en el currículum ha provocat que els esforços s'hagin dirigit a facilitar les infraestructures necessàries per a que tots els nois i noies poguessin tenir accés a les tasques escolars; en el cas de Catalunya, el departament d'Educació i els Ajuntaments, han pres mesures per a facilitar connectivitat a les famílies donant prioritat a l'alumnat de nivells educatius més alts. Aquesta solució vol donar resposta a un elevat nombre d'alumnat en situació de vulnerabilitat sense disposició de cap dispositiu digital ni Internet a la seva llar per seguir l'activitat escolar (Taula 1). En aquests casos, les escoles també s'han mobilitzat per facilitar material escolar no tecnològic, encara que sense la possibilitat de poder mantenir comunicació per retornar les tasques realitzades. També es dona el cas de famílies amb les que no s'ha pogut contactar de cap manera. Així mateix, hi ha infants i adolescents dels que no es té cap tipus d'informació als centres educatius (Taula 2).

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Taula 1. Nombre i percentatge d'alumnat a Catalunya que disposa de dispositius digitals i Internet segons nivell socioeconòmic i complexitat del centre educatiu.

Quantitat d'alumnat que disposa d'algun dispositiu digital i Internet	Centres d'alta complexitat i nivell socioeconòmic baix		Centres de mitjana i baixa complexitat i nivell socioeconòmic mitjà i alt	
	N	%	N	%
Tots en tenen	117	17,86%	679	45,39%
Alguns no en tenen	414	63,21%	772	51,60%
Molts no en tenen	113	17,25%	25	1,67%
NS/NC	11	1,68%	20	1,34%
Total	655	100,00%	1496	100,00%

Font: Elaboració pròpia. Enquesta realitzada a 2.151 docents d'educació infantil, primària i secundària de Catalunya.

Taula 2. Nombre i percentatge d'alumnat a Catalunya amb el que es manté el contacte segons nivell socioeconòmic i complexitat del centre

Contacte amb l'alumnat	Centres d'alta complexitat i nivell socioeconòmic baix		Centres de mitjana i baixa complexitat i nivell socioeconòmic mitjà i alt	
	N	%	N	%
Sí, amb tots.	389	59,39%	1205	80,55%
No, amb alguns no s'ha pogut contactar.	261	39,85%	288	19,25%
No, amb molts no s'ha pogut contactar.	5	0,76%	3	0,20%
Total	655	100,00%	1496	100,00%

Font: Elaboració pròpia. Enquesta realitzada a 2.151 docents d'educació infantil, primària i secundària de Catalunya.

Però encara que les famílies en situació de vulnerabilitat tinguin la infraestructura tecnològica un altre fet ha quedat mostrat; la infància i l'adolescència que viu en entorns de dificultat i de vulnerabilitat tenen riscos afegides a la desigualtat digital com la manca d'ajuda i suport familiar en les tasques escolars, la desafecció escolar i la manca de valor de l'educació. En aquests casos, l'activitat lectiva presencial es absolutament necessària per a fomentar els seus processos d'ensenyament/aprenentatge. Per fer-hi front, en centres educatius de màxima complexitat han establert mesures específiques prioritzant que l'alumnat no es desvinculi de l'escola. Es proposen tasques curriculars, però en poca quantitat, senzilles i setmanalment. Donada la dificultat per realitzar videoconferències amb l'alumnat, els docents realitzen trucades telefòniques a les famílies amb la finalitat de recolzar-les i animar-les a seguir les tasques educatives, a més d'oferir suport emocional i comprovar l'estat dels infants (Síndic, 2020).

La COVID ha fet encara més pales com la infància i l'adolescència que té trajectòries educatives complicades i poc suport educatiu a casa, difícilment ha tingut possibilitats reals de

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

desenvolupar el currículum de forma autònoma: "L'activitat lectiva a distància no garanteix el bon desenvolupament del currículum per al conjunt de l'alumnat" (Fernández-Rodrigo, 2020).

La necessària participació dels infants i adolescents també ha fet un pas enrere

La manca d'atenció a l'interès superior dels menors en la fase d'alarma, ha dut aparellat el desconeixement de dos drets fonamentals en la consideració dels infants i adolescents com a subjectes titulars de drets. Aquests dos drets van estretament lligats a la formació del contingut del seu interès:

- El dret a rebre una informació adequada utilitzant un llenguatge que puguin entendre (*art.17 de la Convenció dels Drets dels Infants*);
- El dret a ser escoltats i participar en el disseny i la implementació de tota mesura que els afecti (*art. 12 de la Convenció dels Drets dels Infants*).

El compliment del dret a la informació, de conformitat amb l'article 17 de la Convenció és, en bona part, un requisit previ per a la realització efectiva del dret a expressar les seves opinions i participar en les decisions que l'afecten. Tanmateix, aquesta informació els ha d'arribar mitjançant formats adequats a la seva edat i a les seves capacitats. D'altra banda, el dret de tots els infants a ser escoltats i que la seva opinió sigui presa en consideració constitueix un dels valors fonamentals de la *Convenció dels Drets dels Infants* que recull l'*art. 12.1* quan preveu que els estats membres "han d'assegurar" el dret de l'infant a expressar lliurement la seva opinió. La redacció del precepte és imperativa i, per tant, no deixa marge a la discrecionalitat. L'infant i adolescent ha de ser escoltat si la qüestió debatuda l'afecta.

El Comitè dels Drets dels Infants, en l'*Observació General n.12(2009) de 12 de juny, sobre el Dret de l'infant a ser escoltat*, posa de manifest els vincles indissolubles entre l'interès superior del menor i l'*art. 12 de la Convenció*, assenyalant que ambdós articles tenen caràcter complementari. D'acord amb el contingut de l'Observació, escoltar les opinions dels nens és el pas previ i necessari als efectes de poder determinar el seu interès: "*si no es compleixen els requisits de l'art. 12, no es pot aplicar correctament l'art. 3.1.*" (ONU: Comité de los Derechos del Niño (CRC), 2013, 29 de mayo).

Doncs be, no consta enlloc que l'executiu i el legislatiu hagin mostrat cap interès en informar ni escoltar al menor. Ben al contrari, mai s'han dirigit directament a aquest col·lectiu². Tant les conferències de premsa, com els missatges dels governants s'han dirigit exclusivament al públic adult; difícilment hem sentit missatges adreçats a la infància i l'adolescència, sinó que s'ha fet una política de comunicació proteccionista i adultocèntrica en la que s'ha considerat que els infants i els joves no estan capacitats per "saber" que estar passant. De nou, missatges adreçats als adults per part dels adults, ens els que, quan s'ha parlat d'infància i adolescència, ha estat com si no hi estiguessin presents.

Precisament en aquest sentit, en data vuit d'abril de dos mil vint, i a la vista de l'actitud similar de tots els Estats, el Comitè dels Drets dels Infants de les Nacions Unides (ONU: Comité de los Derechos del Niño (CRC), 2020), fa una crida alertant de les greus conseqüències físiques,

² El Comitè dels Drets dels Infants de Nacions Unides assenjala en l'*Observació General n.14 §125* que el dret a ser escoltat, vinculat amb la concreció del seu interès superior, no decau en els estats d'excepcionalitat.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

psíquiques i emocionals de les mesures adoptades amb motiu de la pandèmia, i demana als Estats que, entre d'altres qüestions:

- Difonguin informació precisa sobre la COVID-19 en idiomes i formats amigables i accessibles;
- Brindin oportunitats per a que les opinions d'infants i adolescents siguin escoltades i preses en consideració en els processos de presa de decisions sobre la pandèmia: "Els nens haurien de comprendre el que succeeix i sentir que participen en les decisions que s'estan prenent en resposta a la pandèmia".

L'oportunitat en el disseny de la "nova normalitat"

Les mesures adoptades per l'Estat, i en general, per tots els Estats, constitueixen un pas enrere en la consideració d'infants i adolescents com a titulars de drets. Tanmateix, encara queda l'oportunitat de redreçar aquesta situació, posant sobre la taula la participació dels menors en la reconstrucció de la "nova normalitat" prenent en consideració de manera seriosa el seu interès superior. Cal aprofitar i potenciar el vessant positiu de la pandèmia. La capacitat d'adaptació a la situació de confinament ha estat molt elevada; estar a casa amb companyia i dedicació dels pares i mares incrementant activitats junts es valorat molt positivament pels infants. Les activitats d'oci, les activitats de la vida quotidiana com la cuina o la rentadora, han estat ocasions de compartir espais i temps en família. L'exemple capacitador dels adolescents ens ha mostrat que moltes vegades han estat més responsables que la població adulta.

Ho tindrem en compte en la construcció de la nova normalitat? Si no s'aposta de manera decidida per la participació, l'interès superior del menor no tindrà mai un contingut i reconeixement ple. I ara és el moment.

El mateix Comitè, en la citada *Observació General n. 14*, manifesta que "el dret recollit en l'article 12 no deixa de ser aplicable en situacions de crisi o en els períodes posteriors. Cada vegada hi ha més proves sobre la important contribució que poden fer els infants en situacions de conflicte, en les resolucions que s'adopten després i en els processos de reconstrucció posteriors a situacions d'emergència." (ONU: Comité de los Derechos del Niño (CRC), 2013, 29 de mayo).

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Ref

- Asamblea General de las Naciones Unidas. (1989). *Convención sobre los derechos del niño*.
- Fernández-Rodrigo, L. (2020). Alumnado que no sigue las actividades educativas: El caso de una escuela de alta complejidad durante el confinamiento por COVID-19. *Sociedad e Infancias*.
- ONU: Comité de los Derechos del Niño (CRC). (2013, 29 de mayo). Observación general Nº 14 (2013) sobre el derecho del niño a que su interés superior sea una consideración primordial (artículo 3, párrafo 1) (CRC /C/GC/14). Recuperat de <https://www.refworld.org/es/docid/51ef9aa14.html>
- ONU: Comité de los Derechos del Niño (CRC). (2020). El Comité de Derechos del Niño advierte sobre el grave efecto físico, emocional y psicológico de la pandemia COVID-19 en los niños y hace un llamado a los Estados para proteger los derechos de los niños. Recuperat de https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/1_Global/INT_CRC_STA_9095_S.pdf
- Síndic. (2020). *Els centres educatius amb elevada complexitat davant la crisi derivada de la pandèmia de la COVID-19. Resum executiu*. Barcelona. Recuperat de Barcelona: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/7064/Resum%20executiu%20Informe%20centres%20elevada%20complexitat_cat.pdf

Desigualtats en salut i l'impacte de la COVID-19: el cas de les residències de gent gran

José Tomás Mateos, Montserrat Gea Sánchez i Roland Pastells Peiró

Departament d'Infermeria i Fisioteràpia. Universitat de Lleida

La crisi sanitària i social derivada de la pandèmia de la COVID-19 ha posat de manifest les deficiències estructurals en l'atenció a la gent gran (Rada, 2020). Les xifres tant de persones infectades com de mortes en els centres residencials per a gent gran han estat aclaparadores, reflex de la desatenció governamental i social d'aquests serveis. Malgrat l'experiència d'altres països, on els brots van començar abans i que advertien de les conseqüències de la malaltia en les persones grans, el focus d'atenció mediàtic i polític en les primeres setmanes de la crisi sanitària es va posar en els centres hospitalaris, descuidant els llocs on resideixen al menys 322.180 persones (Envejecimiento en Red, 2020). I el que és més, es van "vetar" els trasllats de les persones infectades en centres residencials a serveis d'aguts, sota un criteri basat en l'edat (no aplicat prèviament de manera aïllada) i que sens dubte ha comportat uns greus conflictes morals entre el personal sanitari, conscients que les residències esdevenien trampes mortals per als nostres grans (Caballero, 2020, 18 de maig).

La xifra de persones mortes en residències de gent gran, amb COVID-19 o símptomes compatibles a principis de juny va ser de 19.233 (RTVE.es, 2020). Si bé hi ha una diferència notable entre comunitats autònomes, sent aquelles amb més afectació Madrid, Catalunya, Castella i Lleó i Castella- la Manxa. Davant d'aquesta situació, la Fiscalia General de l'Estat manté 190 diligències civils i 171 penals en relació amb la gestió de la crisi del coronavirus en les residències, de totes dues, 123 a residències catalanes (Ministerio Fiscal, 2020). Les residències de gent gran a més han tingut importants dificultats per cobrir les necessitats de personal, d'una banda a causa de les baixes de treballadores infectades o en contacte estret amb persones infectades, el que obliga a una absència de al menys dues setmanes. D'altra banda, la majoria del personal sanitari va ser absorbit pels serveis hospitalaris on la remuneració i condicions laborals solen ser més adequades que en les residències per a gent gran.

La capacitat d'actuació davant de l'extensió de la infecció en aquest tipus de centres ha estat molt limitada per diversos factors. En primer lloc, la situació prèvia derivada d'un infrafinançament, que ha limitat els recursos tant materials com humans (Spijker, 2020). Les mesures d'austeritat i privatització imposades després de la crisi financera de 2008 es van traduir en una sèrie de retallades que encara més de deu anys després no s'han recuperat. Juntament amb aquestes retallades, molts dels centres van passar a ser gestionats pel sector privat. Tot i que la seva titularitat segueixi sent pública, s'ha externalitzat la gestió. A nivell estatal, hi ha 372.985 places en els 5.417 centres residencials per a gent gran. El 84,8% dels habitatges places

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

residencials estan gestionades per empreses privades de diferent àmbit, des de multinacionals fins a organitzacions sense ànim de lucre, incloent el 44% de les 101.406 places de titularitat pública (Abellán García, Aceituno Nieto, & Ramiro Fariñas, 2019). Aquesta situació ha dificultat la coordinació amb el sistema sanitari i la transparència de la situació en els centres, deixant en mans de la bona voluntat de les empreses gestores les mesures que en les primeres setmanes eren meres recomanacions (Rico, 2020). El creixement descontrolat de casos i defuncions, sumat a algunes polèmiques mediàtiques va derivar en la intervenció pública en alguns d'aquests centres, on la situació va arribar a ser extrema (Pozas, 2020).

En segon lloc, les competències separades entre administracions han suposat un impediment per a l'actuació efectiva. Per exemple, en el cas de Catalunya, la major part d'aquests centres solen estar supervisats per l'àrea de Benestar, mentre que els centres sanitaris són gestionats pel Departament de Salut. A més, altres centres són gestionats per altres administracions diferents com ajuntaments o diputacions. Això ha portat a un dèficit de coordinació entre els centres residencials i l'administració responsable de la gestió de la crisi, fins que va ser pal·liat amb el traspàs de competències (Europa Press, 2020, 21 de maig). Les conseqüències d'aquesta descoordinació s'han fet notar en, per exemple, la manca de protocols específics per a aquests centres, l'escassetat de material tant de protecció del personal com de cura a les persones residents i les errades en el registre i la notificació de casos positius i defuncions.

Finalment, la desvalorització de la feina que es duu a terme en els centres residencials per a gent gran s'ha evidenciat durant la crisi sanitària (WE-THRIVE, 2020). Aquesta desvalorització és d'acord amb el menor valor social de la feina del tenir cura, tant informal com formal. La major càrrega de cures directes en aquests centres recau en infermeres, tècniques de cures auxiliars d'infermeria (TCAI) i cuidadores, professions i ocupacions majorment feminitzades i amb condicions molt precàries (Fite-Serra et al., 2019). Si bé, el focus mediàtic durant les setmanes de pitjors xifres sanitàries s'ha posat sobre el personal sanitari, ha estat principalment en el que treballa en l'àmbit hospitalari i no en el que ho fa en la cura de majors i dependents. Aquesta invisibilització ha fet que la manca de materials de protecció personal i les condicions per mantenir la qualitat de les cures no fos una prioritat fins que es van convertir en la principal font de transmissió i mortalitat. L'escassetat d'infermeres, TCAIS i cuidadores també impedeix la posada en marxa de mesures preventives enfront de la COVID-19, com la de distància física entre residents que pot comportar complicacions en el comportament de persones amb alteracions psíquiques (Wang et al., 2020). A més, les condicions laborals d'infermeres, TCAIS i cuidadores, amb baixos salaris, alta temporalitat i jornades reduïdes fa que moltes d'aquestes professionals facin una doble (o fins i tot triple) jornada laboral en diferents residències de gent gran, altres centres de el sistema sanitari i fins i tot en el treball domèstic com netejadores en el cas de les cuidadores. Aquesta mobilitat de personal entre centres i domicilis ha propiciat una major propagació (Arons et al., 2020).

A més de les conseqüències directes de la COVID-19, en el mitjà i llarg termini existiran altres necessitats tant del personal com de les persones residents en els centres residencials per a gent gran. Una de les més rellevants potser és la càrrega emocional i psíquica que ha provocat aquesta situació per a tots dos grups. Per al personal, el vincle afectiu que es genera amb aquest tipus de pacients donada la continuïtat en les cures, en el qual les relacions són estretes, les condicions de defunció i la impossibilitat per brindar unes cures adequades pot derivar en alteracions psíquiques importants (Chen et al., 2020). També el personal pot afrontar conseqüències per l'augment de l'estrès i la càrrega de treball (Maben & Bridges, 2020). Per a

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

les persones residents, unit a la mort dels seus companys i companyes sense un procés de dol adequat, l'aïllament exigít per les mesures de distanciament físic, ha impedit que els seus familiars hagin pogut visitar amb el consegüent augment de la sensació de soledat i angoixa davant la malaltia i la mort.

La pandèmia de la COVID-19 ha mostrat el poc valor social que se li dóna a la cura de persones grans, reflectit en la gestió deficitària dels centres residencials i les males condicions del seu personal. Les causes judicials obertes i les intervencions públiques d'aquests centres no són més que un pegat davant el desbordament de la situació. És primordial que es millori la coordinació d'aquests centres amb el sistema sanitari i entre les diferents administracions i actors involucrats en la seva gestió, ja siguin públics o privats. Cal una reforma d'aquest sector, amb una major supervisió dels estàndards de qualitat de les cures, incrementant les ràtios de plantilles per resident, amb la millora de les condicions laborals del seu personal i la dotació de finançament suficient. En definitiva, és urgent un canvi de model on s'asseguri que les cures en l'última etapa de la vida són veritablement de caràcter públic i universal.

Ref

- Abellán García, A., Aceituno Nieto, M. d. P., & Ramiro Fariñas, D. (2019). Estadísticas sobre residencias: distribución de centros y plazas residenciales por provincia. Datos de abril de 2019: Informes Envejecimiento en red nº 24.
- Arons, M. M., Hatfield, K. M., Reddy, S. C., Kimball, A., James, A., Jacobs, J. R., . . . Jernigan, J. A. (2020). Presymptomatic SARS-CoV-2 Infections and Transmission in a Skilled Nursing Facility. *New England Journal of Medicine*, 382(22), 2081-2090. doi:10.1056/NEJMoa2008457
- Caballero, F. (2020, 18 de maig). Un documento de un hospital de Madrid confirma que había órdenes de rechazar a los ancianos de residencias con síntomas de coronavirus. *ElDiario.es*. Recuperat de https://www.eldiario.es/madrid/documento-hospital-Madrid-residencias-coronavirus_0_1028547274.html
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., . . . Zhang, Z. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7(4), e15-e16. doi:10.1016/S2215-0366(20)30078-X
- Envejecimiento en Red. (2020, 2020). Una estimación de la población que vive en residencias de mayores. Recuperat de <http://envejecimientoenred.es/una-estimacion-de-la-poblacion-que-vive-en-residencias-de-mayores/>
- Europa Press. (2020, 21 de maig, 2020/05/21/T19:24:07 +02:00). El Parlament aprueba que Salud asuma las competencias para el control en residencias. *Europa Press*. Recuperat de <https://www.europapress.es/catalunya/noticia-parlament-aprueba-salud-asuma-competencias-control-residencias-20200521192407.html>
- Fite-Serra, A. M., Gea-Sanchez, M., Alconada-Romero, A., Mateos, J. T., Blanco-Blanco, J., Barallat-Gimeno, E., . . . Muntaner, C. (2019). Occupational Precariousness of Nursing Staff in Catalonia's Public and Private Nursing Homes. *Int J Environ Res Public Health*, 16(24). doi:10.3390/ijerph16244921

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

- Maben, J., & Bridges, J. (2020). Covid-19: Supporting nurses' psychological and mental health. *Journal of Clinical Nursing*, jocn.15307. doi:10.1111/jocn.15307
- Pozas, A. (2020, 2020/03/24/). El Jefe del Estado Mayor de la Defensa: "Se han encontrado personas fallecidas en algunas residencias". *Cadena SER*. Recuperat de https://cadenaser.com/ser/2020/03/24/tribunales/1585045514_250574.html
- Rico, M. (2020, 2020/04/08/22:00:00). El 'mapa de la muerte' de la multinacional DomusVi: más de 150 mayores fallecidos en ocho de sus residencias. *infoLibre.es*. Recuperat de https://www.infolibre.es/noticias/politica/2020/04/09/el_mapa_muerte_multinacional_domusvi_151_mayores_fallecidos_ocho_sus_residencias_105739_1012.html
- Spijker, J. (2020). [The effects of the Great Recession and austerity policies on the health of the Spanish population]. *Gac Sanit*, 34(3), 220-222. doi:10.1016/j.gaceta.2019.12.006
- Wang, H., Li, T., Barbarino, P., Gauthier, S., Brodaty, H., Molinuevo, J. L., . . . Yu, X. (2020). Dementia care during COVID-19. *The Lancet*, 395(10231), 1190-1191. doi:10.1016/S0140-6736(20)30755-8
- WE-THRIVE. (2020). Uncovering the Devaluation of Nursing Home Staff During COVID-19: Are We Fuelling the Next Health Care Crisis? *JAMDA*, *In press*.

Immigració i COVID-19

Jordi Domingo i Coll i Cecilio Lapresta Rey

Departament de Geografia i Sociologia. Universitat de Lleida

La humanitat, cada societat en la que es pot dividir, practica dues necessitats contradictòries en el seu funcionament col·lectiu: la de desplaçament en l'espai i, al mateix temps, la del control territorial limitant i filtrant els desplaçaments. La història recull les variacions d'aquestes necessitats com a resposta a l'evolució cultural i a les condicions econòmiques, tecnològiques i socials. I el món d'avui és el resultat de la combinació d'aquestes dues pràctiques que han deixat pobles en l'oblit de la història i han creat imperis que s'han vist com eterns abans de ser enderrocats. Mentre que l'evolució tecnològica ha facilitat els desplaçaments i n'ha possibilitat un augment de la distància, també ha permès incrementar el control territorial tant pel que fa a les fronteres com pel que fa a l'espai ocupat per les persones desplaçades.

Un element insospitat, la COVID-19, ha posat en evidència l'estat actual de les dues pràctiques. Ara que la tecnologia permet la major mobilitat planetària, per primera vegada a la història s'ha bloquejat l'espai mundial en compartiments d'estructura política: s'ha tancat fronteres que, sobre el paper, es creien quasi oblidades, i s'ha limitat els moviments de la població a qualsevol escala geogràfica. Els desplaçaments, des dels petits moviments oscil·latoris quotidians fins aquelles migracions que es preveuen definitives, han estat limitats, controlats, prohibits i sancionats. A causa de la pandèmia, el control establert sobre el territori i els desplaçaments han convertit l'espai en un element present, conscientment imprescindible per la vida quotidiana. I aquest espai que semblava dominat, que només importava en relació al temps que es tardava en travessar-lo, ha adquirit una triple dimensió: la de l'espai personal -íntim i extensible a la unitat familiar-, la de l'espai social -de la comunitat formada per la família més extensa, amitats i veïns- i la de l'espai de la comunitat -integrada per qui es considera del grup d'iguals, en un sentit molt ampli i divers, i que pot integrar des de l'espai del barri i del municipi fins al de l'estat nació¹. La reacció a la pandèmia ha afectat els moviments migratoris en les tres dimensions evidenciant, una vegada més, la feblesa de qui ha de recórrer a la pràctica migratòria com una opció de vida.

Migració, espai social i la COVID-19.

Les dues primeres dimensions de l'espai, la personal i la social, actuen en una escala afectiva que es fa visible quan s'obren possibilitats d'incrementar el contacte humà. L'expansió del virus i els primers contagis van aconsellar la limitació de l'ús de l'espai a tothom: el confinament social, l'aïllament i la higiene havien d'evitar la difusió d'un contagi iniciat dies enrere. I mentre es

¹ A Espanya, la tercera dimensió queda reflectida, per exemple, en l'abolició d'estructures polítiques autonòmiques i la creació d'una campanya publicitària que amb el lema "este virus lo paramos unidos" volia crear i reforçar sentiment de comunitat.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

reduïen els espais personal i social guanyava presència la por a l'altre i els carrers buits, sense sorolls.

Els efectes encara no superats de la crisi de 2008 es multipliquen amb l'arribada de la pandèmia. El tancament d'empreses afegeix una altra dimensió a la prohibició de l'ús de l'espai social. I entre els col·lectius afectats destaca el dels immigrants, especialment aquells que es troben en situació de precarietat legal, econòmica i laboral. El dia 13 de març comença una etapa de confinament a Catalunya i el dia 16 es fa extensiva al conjunt de l'Estat espanyol amb la declaració de l'estat d'alarma (RD 463/2020, de 14 de març). És una situació nova per tothom. S'imposa un aïllament social, es limiten els moviments i l'espai personal queda reduït a la llar i al lloc de treball per aquelles persones de sectors econòmics considerats essencials. De cop i volta el gruix de la població desapareix de l'espai públic i cal buscar noves vies per mantenir les relacions personals i econòmiques. L'aturada laboral afecta tota la població i la idea d'una nova crisi econòmica comença a agafar forma en la realitat de molts treballadors immigrants que només tenen la feina com a recurs. El 17 de març Caritas demana, entre altres mesures, que es tingui present la realitat d'una part dels immigrants amb la pròrroga de les autoritzacions d'estrangeria, la suspensió dels procediments d'expulsió, que s'eviti la situació de carrer als joves tutelats majors d'edat i als interns alliberats pel tancament dels CIE. La nova situació posa en perill totes aquelles persones que no tenen un espai personal i un espai social i queden més desprotegides per les limitacions imposades.

Per alguns dels grups d'immigrants en situació més precària les limitacions generen dues situacions diferents. Mentre s'aturen les administracions que els afecten en elements com permisos de residència, agrupaments familiars, etc. s'obre una porta a la seva reivindicació humana en una societat que o bé els ignora o bé els tem.

El 18 de març es tancava fronteres i els CIE, s'aturaven també els tràmits administratius que afecten la regularització i la demanda d'asil allargant una situació d'inseguretat jurídica i de precarietat social i econòmica que afecta part del col·lectiu. D'altra banda, la població immigrant, acostumada a xarxes de solidaritat interna, col·labora, com altres col·lectius, fent extensiva la seva solidaritat. A Barcelona, els "manterers" produeixen mascaretes i bates, i creen un banc d'aliments que ha ajudat a més de 150 famílies vulnerables (Esbert-Pérez, 2020, 30 de març). Ofereixen una imatge de lluita contra una por a allò que, com el virus, ve de fora. Malgrat que la reducció de l'espai personal i social limita el desenvolupament personal, principalment quan s'està en una situació precària, s'ha aconseguit activar vies per lluitar contra la imatge negativa que s'associa a l'estranger.

Si bé la reducció de l'espai de relació personal ha obert la possibilitat d'explorar eines que quedaven fora de l'imaginari col·lectiu com el teletreball, les videoconferències o la docència virtuals, també ha reforçat relacions que intenten evitar els efectes més negatius de situacions que no surten a la llum pública. La dificultat d'accés a uns serveis socials necessaris, l'atenció als refugiats i a les persones exposades a una vulnerabilitat persistent converteixen aquesta part de la població en víctima d'una situació que destapa la falta de possibilitats que una pandèmia ha posat en evidència.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

L'espai de la comunitat i les normes imposades aprofitant la COVID-19

La tercera de les dimensions de l'espai exposades al principi s'instal·la en l'àmbit de la ideologia, de la representació de la identitat col·lectiva, d'una legalitat que transcendeix la persona i que identifica "l'altre" com a desconegut, impersonal i anònim. I mentre les limitacions imposades en l'esfera personal i social han estat qüestionades -sovint en una remor callada, quasi silenciosa per a no semblar insolidaris en una situació que afecta tothom- la tercera esfera s'ha assumit com una resposta lògica col·lectiva davant allò que ve de fora. I l'immigrant -perquè en l'imaginari cultural sempre es home abans que dona- encarna la imatge d'allò que es negatiu, d'allò que traspasa fronteres, amb el perill associat d'un problema de salut que viatja amb les persones i mercaderies, i que s'instal·la en la comunitat, ocupant espais que, en principi, no li estaven destinats. I aquesta crisi s'ha associat en un principi a aquells que viatgen i que l'han portada des de fora.

Els efectes d'un element estrany en el funcionament d'una societat, i en el cas de la COVID-19 de totes les societats, són imprevisibles però s'instal·len sobre una estructura prèvia -social, econòmica, cultural- que necessita seguir funcionant mentre es prepara per a qualsevol transformació. I la confrontació de la realitat imposada per la COVID-19 amb l'estructura d'una economia que ha de seguir treballant per assegurar una societat que en depèn, crea contradiccions molt serioses associades a les polítiques adoptades contra la pandèmia.

Així, mentre d'una banda es bloquegen les fronteres i els desplaçaments de persones, de l'altra es demana que es reactivi el turisme, també l'internacional, per assegurar el funcionament de l'estructura econòmica i social de determinats territoris. Mentre es continua promocionant culturalment la imatge de l'immigrant com una nosa o un perill pel que fa a la convivència, es regularitzen situacions d'anormalitat legal. El cas d'Itàlia (Mas, 2020, 13 de maig) que ha regularitzat els immigrants residents al país per un període de sis mesos per evitar l'enfonsament d'una economia molt afectada per la COVID o el de Portugal, que facilita el reconeixement d'aquells immigrants que ho havien demanat, però en queden exclosos aquells que treballen en l'economia informal i no poden demostrar arrelament (La Vanguardia, 2020, 28 de març). Mentre es demana precaució i que s'eviti transitar pel carrer sempre que no sigui imprescindible, grups de persones es desplacen a Lleida amb l'esperança de ser contractats en la campanya de recollida de fruita. Mentre el sector agrícola necessita mà d'obra per no perdre la producció, es limita l'accés a refugi augmentant un risc sanitari ja que la solució al "problema" continua sent l'ocupació d'espais públics sense garanties higièniques. La iniciativa d'entitats socials i, en el cas recent de Lleida, la privada aporten un element de pressió a les actuacions de l'administració (E., 2020, 1 de juny). Els exemples de les contradiccions que han esclatat enguany posen en evidència una societat que no acaba de tenir en compte que la mà d'obra que necessita la seva economia és de persones i no de cossos anònims sense valor. La immigració es converteix en un element que permet identificar comportaments socials de xenofòbia, aporofòbia i de racisme. La dimensió de comunitat troba refugi en l'identitat col·lectiva del grup per no sentir-se afectada pels efectes socials i econòmics d'una situació agreujada per la COVID-19. La dimensió de comunitat estableix una barrera que permet protegir les altres dues que es mencionaven més amunt: la personal i la social. L'estranger, aquell que no és del cercle considerat propi, queda fora de l'imaginari col·lectiu dels espais d'una societat. La frontera queda al límit polític del territori mentre es creen altres línies d'aïllament social, altres límits en els espais propers que permeten ignorar allò que no es vol veure.

La COVID-19 i les desigualtats socials. Reflexions interdisciplinàries

Per acabar

Cada persona fusiona l'experiència de les tres dimensions de l'espai que s'ha assenyalat. Sovint, la diferència entre qui emigra i qui és autòcton es troba en les oportunitats de gestió d'aquesta triple dimensió d'un espai on desenvolupar la vida. La COVID-19 ha servit per posar en evidència, una altra vegada, les febleses d'una manera de fer en el control territorial i en l'acceptació de les contradiccions d'un sistema que, mentre proclama la importància Declaració dels Drets Humans busca raons per no haver d'enfrontar solucions a problemes que, en definitiva, atempten contra els drets de les persones. La pandèmia, com no fa tants anys la crisi dels refugiats, amb camps on encara malviuen persones desplaçades per guerres recents però oblidades, posa el focus en els més dèbils en la cadena social. I entre les persones més exposades hi ha aquelles que han emigrat d'altres llocs buscant una oportunitat. La crisi no és la COVID-19, és la societat que gestiona els seus efectes. La migracions han acompanyat la humanitat des dels seus orígens i, malgrat els canvis en les característiques dels desplaçaments, seguiran sent una realitat. I la pandèmia es converteix en un altre capítol dels inconvenients socials no resoltos per evitar perpetuar aquella societat no segura..

Ref

- E., P. (2020, 1 de juny). Lleida obre el pavelló per allotjar-hi temporers, amb crítiques de les entitats. *Ara*. Recuperat de https://www.ara.cat/societat/Lleida-pavello-temporers-critiques-entitats-treballadors-fruïta-dormint-carrer-edifici-futbolista-hotels-coronavirus-COVID-19_0_2463953710.html
- Esbert-Pérez, J. (2020, 30 de març). El coronavirus también afecta a los migrantes. *El País*. Recuperat de https://elpais.com/elpais/2020/03/27/migrados/1585311484_330092.html
- La Vanguardia. (2020, 28 de març). Regularización exprés en Portugal para inmigrantes sin permiso de residencia. *La Vanguardia*.
- Mas, C. (2020, 13 de maig). Itàlia regularitzarà durant sis mesos immigrants sense papers per treballar al camp i al servei domèstic. *Ara*. Recuperat de https://www.ara.cat/internacional/Italia-regularitzara-immigrants-agricultura-domestic-COVID-19-coronavirus_0_2452554861.html